

دهق و زمان

محسن عارف

فاکولتیا زانستین مروفایه‌تی، زانکویا دهوک، ههریما کوردستانی، عیراق

((مزمهندیا به‌لافکرینی: 18 ئادار 2015))

پوخته:

ئه‌و قه‌کولینه ب گشتی هه‌وله‌که ژبو ديار کرنا هنده‌ک په‌یوه‌ندیین ده‌لالی و قه‌شارتی د ناهه‌را ده‌قی و زمانیدا، کو ئایا زمانێ نقیسی د بیته ریگر، هه‌تا ده‌ق بشیت په‌یاما خو ب دروستی بگه‌هینیت ب هه‌مان تیگه‌هی زمانێ درکاندی، چونکی کارکرن ب زمانی و ل سهر زمانی د چارچوویی ده‌قی نه‌ده‌بیدا واته د بواری قه‌هاندنا شعریدا پیدیه‌کا زور گرنگه ، نه‌فجا هه‌ر داهینانه‌ک ده‌یته هژمارتن رویدانه‌کا گرنگ د ژيانا نه‌فی زمانیدا، چونکی هه‌ر داهینانه‌کا شعری سه‌روشنوی دارشتنا پیکهاتنا زمانی دووباره دکه‌ت و شیوه‌یین ده‌برینی یین نوی په‌یدا دکه‌ت و هنده‌ک درکاندن و ریره‌وین تازه یین کول به‌ری هینگی نه‌ده‌ر نیاس د نه‌فرینیت. د نه‌فی قه‌کولینیدا نه‌وال ژیر نافونیشانی (دهق و زمان) پشتی به‌رجه‌سته‌کرنا باگراوه‌نده‌کی تیوری هه‌ولا نه‌وی چهندی هاتیه دان، هنده‌ک رافه‌کرین زمانی ل سهر ئاستی زمانێ روژانه و زمانفانیا گشتی و زمانی نه‌ده‌بی بده‌ته خویاکرن.

پیشه‌کی

هندی پویته‌یه‌کی زور دایه کیلگه‌یین زانستین زمانفانی و ره‌وانیژییا که‌فن، نه‌وین په‌یوه‌ندیه‌کا زور ب به‌ره‌مه‌ئیناناده‌قانه‌هه‌ی و زانینا نه‌وان یاساین زالگه‌هی قه‌هاندنا گوتاری دبن . نه‌فجا (زمان سیسته‌مه‌کی جفاکی بی مروفایه‌تیه ئارمانجای ئاویتنه‌بوونا د ناهه‌را که‌سی و جفاکیدایه، وژچهند ئاسته‌کان پیک ده‌یت به‌رده‌وام ئاویتنه‌ی هه‌قدوو دبن وه‌ک ئاستی ده‌نگی، ئاستی وشه‌سازی، ئاستی رسته‌سازی، ئاستی فه‌ره‌نگی، ئاستی ره‌وانیژی، ئاستی نقیسینی، ئاستی قه‌هاندنی).⁽¹⁾ هه‌زی نامازه‌کرینی ژبو نه‌نجامدانا نه‌فی قه‌کولینی د بواری پراکتیکیدا ب تایه‌تی بواری په‌یوه‌ندییا زمانی ب شعریقه‌مه

چهندين زاراڤین نیژیکی ئیک د نه‌فی بواریدا بکارده‌ین وه‌ک (زانستی ده‌قی ، زانستی زمانێ ده‌قی ، زمانفانیا ده‌قی ، زمانفانیا گوتاری ، شروقه‌کرنا گوتاری ، سینتاکسا ده‌قی ... هتد). ب نیرینه‌کا هویر نه‌و زاراڤین هه‌نی هنده‌ک ده‌برین وه‌که‌فی و نیژیکیه‌تی و ناسیاری د ناهه‌را نه‌واندا زورتره ژ هه‌قدژی و دویره‌که‌فتی . هه‌روه‌سا چهندين تیورین وه‌ک (تیورا شروقه‌کرنا گوتاری و تیورا زمانفانیا ده‌قی) نه‌وین تازه په‌یدابوین بتایه‌تی ل نیفا دوویی ژ سه‌دی بیستی، به‌لی ره‌ه و ریشالین نه‌وان د که‌فتارن، دگهل

دهمیزیک ب ریکا هندهک سیمایین دهره‌کیین پیکفه‌گریدانی، ئەفجا ب دهقه دهیته رافه‌کرن بیی کو ب هندهک رسته‌یین سه‌ربه‌خو یان هندهک دهقین تاکتاک بهیته نیاسین، بهلی ئەفه ئەوی چهندی ناگه‌هینیت کو دویفئیکداهاتنه‌کا فبه‌ر و چ ژبوونه ژ هندهک رستان ب دهق بهیته نیاسین⁽²⁾.

ماهییه‌تا دهقی دبیت بجه بیټ د شیویهی ئەو تشتی ل سه‌ر ئاشکه‌را و دیار بو خه‌لکه‌کی ب شیویه‌کی گشتی، بیی پویته‌دان بو ئەوی که‌ره‌ستی ژئی پیک هاتی، یان ل میانی ئەوی هه‌بوونا وی دهیته دارشتن و دبیت هه‌بوونا زمانی یان درکانندی شیوی گوهداریکرنی یان خویندنی وهر‌بگریت. ل فیری ب ئەفی ریره‌وی مه‌به‌ستا مه دهقی ئاخافتن و زمانیه ب گشتی، ئەفجا بی درکاندی یان نفیسی بیت، ئەفه مه دویر د ئیخیت ژ هه‌ر هه‌بوونه‌کا دهقی دویری زمانی، واته ئەو دهقی هه‌بوونا وی دناڤ زمانیدا په‌یدا نه‌بیت نه دهقه. ل دویف ئەفی ریره‌وی مه مافی هه‌ی بتنی گرنگیی بدهینه دهقی د ب جهئینانا وی یا زمانیدا یان وه‌کو شیویه‌کی هه‌بوونا زمانی کو موره‌کا تاکی و جیاواز وهر‌دگریت⁽³⁾.

دهق د زمانی روزانه‌دا ب تمامی نه‌یی ئیکگرییه، به‌لکو مروڤ دشیټ گه‌له‌ک ده‌لاله‌تان بو ئیک په‌یف ده‌ستیشان بکه‌ت وه‌ک (ئافه‌یی زمانی بی نفیسی بو ره‌هنده‌کی دیارکری، دهقی پیشه‌یی و روه‌نکرنا زمانی، ئیمزاکرن ل سه‌ر وینه‌یه‌کی، پارچه‌یه‌ک ژ په‌رتوکا پیروز، به‌شه‌کی

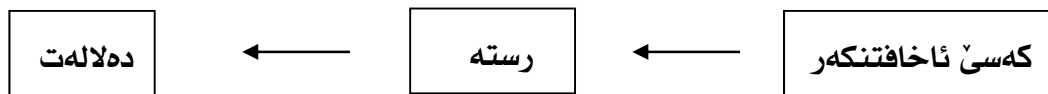
هه‌ولدایه هنده‌ک نمونان ژ دیوانا مه‌م و زینا ئەحه‌دی خانی وه‌ک دهقین شعری بو بیافی پراکتیزه‌کرنی و پتر رونکرنی ل سه‌ر زمانی شعری بکاربینین.

1 - دهق و زمانی روزانه:

به‌ری ئەم به‌حسی تیگه‌هی زمانی بو دهقی بکه‌ین، یا فه‌ره ب کورتی تیگه‌هی دهقی د زمانی روزانه‌دا ب دهینه خویا کرن. هه‌ر وه‌کی کانی چه‌وان تیرامان د بکارئینانا زمانیدا مه‌رجه‌کی گرنکه ژبو کارپیکرنی ب کاری دهقان، ئەوژی ژ به‌ر ئەفی ئەگه‌ری: ئەڤ کاره د زانستی زمانی ده‌قیدا ب رویه‌کی تایه‌تی بی په‌یوه‌ندی‌داره ب سالوخدانا هنده‌ک مه‌رجین گشتی ژبو پیکئینان و وهر‌گرنا دهقی، یان ئەو بده‌ستفه‌هاتیین بیی ناگه‌هییا به‌ژداربووی بنه‌ره‌تی وی زمانی ل هنده‌ک هه‌لوپه‌ستین گه‌هاندنی یین تایه‌ت کو ب رویه‌کی گشتی ب ده‌ست دکه‌فن. ب ئەفی چهندی زمان دی شیت ده‌ستیشانکرنی پیشکیش بکه‌ت کو ئەگه‌ر وهر‌گر تیگه‌هاند ئەو دویفئیکداهاتنا دامه‌زراندی ژ یه‌که‌یین زمانی، واته (رسته) د گه‌هاندنا روزانه‌دا دهقه یان بهیته هژمارتن خرفه‌بوونه‌کا پیکفه‌گریدایه یان هه‌تا کو هیچ مه‌به‌سته‌ک ژی بو نه‌بیت ژ رسته‌یان ئامازه یان پیشکیشی یاسایین بنه‌ره‌تی یین ده‌فکرنی دکه‌ت. به‌لی هه‌رده‌م وهر‌گر به‌ره‌ف سالوخدانا رسته‌یین فبه‌ر دچیت، ده‌می ب شیویه‌کی چر ل دویفئیکدا ده‌ین چ ژ لایی جهی بتنی یان

زمانی ژ کاره‌کی موزیکی، بهلی ژ لایی ته‌وه‌ری و اتاییقه دهق دهیته به‌ره‌فکرن وهک یه‌که‌به‌کا زمانیا ده‌ستیشانکریه (ب نقیسن)، پتر ژ رسته‌یه‌کی بخوفه دگریت. نه‌فجا د زمانی روزانه‌دا هه‌ر دوئی‌کدهاتنه‌کا رسته‌یان ناهیه‌ته سالو‌خدا ب دهق، ب تنی ده‌می دهیته رافه‌کرن کوئی پی‌کفه گری‌دایه و یی ته‌فگره ژ لایی نافه‌روکی و بابه‌تیقه. ب نه‌فی چه‌ندی پیدفیه سیمایی پی‌کفه گری‌دانی ب تیگه‌هه‌کی بابه‌تی بیته بنه‌مایه‌ک بو تیگه‌هی وی زمانی روزانه ژ بو ده‌قی (4).

سه‌ره‌ای کو دهق د بیافی ب کارئینانا زمانی ناسایی روزانه‌دا په‌یامه‌کا راسته‌وخو د گه‌هینیت، به‌لی نه‌یی خوجه و پابه‌ندی ئیک تیگه‌ه و رامانه، به‌لکو رامان و ده‌لاله‌تا وی ده‌قی هه‌رده‌م گری‌دای ری‌ه‌وی رستین زمانینه و ل دوئی هنده‌ک هوکاران گوهورین ب سه‌ر ده‌لاله‌تا نه‌وی ده‌قیدا دهیته، وهک ری‌ه‌وی (هه‌لوئیستی ناخافتنکهری، ده‌می ناخافتنی، جهی ناخافتنی، ناستی ره‌وشه‌نبیری ناخافتنکهری) هه‌ر. بو‌مونه نه‌گه‌ر نه‌م نه‌فی رستی وه‌کو دهق وه‌ر‌بگرین (پروسیسه‌کا گونجای و سه‌ر‌که‌فتی بو). نه‌ف رسته‌یه ل دوئی گوهورینا ری‌ه‌وی هه‌لوئیستی و که‌سی ناخافتنکهر ده‌لاله‌تا وی دهیته گوهورین. وه‌کی د نه‌فی هی‌لکاریدا دیار‌دبیت:

	←	پروسیسه‌کا گونجای و سه‌ر‌که‌فتی بو .	←	نوژدار
	←	پروسیسه‌کا گونجای و سه‌ر‌که‌فتی بو .	←	نه‌فسه‌ر
	←	پروسیسه‌کا گونجای و سه‌ر‌که‌فتی بو .	←	زانا
	←	پروسیسه‌کا گونجای و سه‌ر‌که‌فتی بو .	←	سیاسی

2 - دهق و زمانانی:

زمانی، یاسا و دینامیکین در‌کاندنن یین تایبه‌ت د ری‌ه‌وین خو یین جیا‌وازدا هه‌نه (5).

(جوناپان کلیر -- Jonathan caller) دی‌بژیت :- ((مرو‌ف د‌شیت بی‌ژیت : زانستی زمانی نه‌وی کو بتنی باسی ناوایی زمانی دکه‌ت ب پالپشتیکرن ل سه‌ر ناخافتنی بتنی بی نقیسن، زانسته‌که چاره‌سه‌ریا کپشه‌یین په‌یوه‌ندی‌دار ب

ب دیتنا زمانانیا هه‌فچه‌رخ، دهق و زمان دهیته هژمارتن به‌رجسته‌بوونا راسته‌قینه‌یا په‌یوه‌ندییا دالی ب مه‌دلولیقه، هه‌روه‌کی ل ده‌ف (دی‌سوسیر --- D.saussure) ی بکارئینانه‌کا نه‌رکیه بو نه‌فان هه‌ر دوو تیگه‌هان. ل فی‌ری نه‌م دشین بی‌ژین کو هه‌ر ده‌قه‌ک بریتیه ژ پی‌کها‌ته‌به‌کا

زمانی ناکهت . بینگومان نه‌گهر مه بیر ل هندی کر کو زمانی نقیسی به‌رسقین گه‌له‌ک پرسپاران بو‌قه‌کوله‌ری زانستی زمانی پیشکیش دکهت، ب ریکه‌کا باشتر ژ نه‌وی ریکا ئاخافتن به‌رسقی ل سهر ددهت)) (6).

نه‌وه‌ولین هندی وه‌سان ددهنه خویا کرن کو زانستی زمانی -- (زمانقانی) ل نه‌قی ده‌می ده‌ست ب به‌ره‌نگاریبونا فه‌کولین و راقه‌کونا ده‌قی کر، هه‌رچه‌نده نه‌وه‌ول و پینگاهه د باشن ژبو نیژیکیبونی ژ تیورا نه‌ده‌بی. به‌لی نیژیکیبونا زانستی زمانی -- (زمانقانی) ژ تیورا نه‌ده‌بی، دبیته سه‌ده‌ما هندی کو ده‌ست ژ مه‌رجه‌کی بنه‌ره‌تی نه‌وین دیسوسیری بو‌فه‌کولینا زمانی داناین بهیته به‌ردان. ب تایه‌تی نه‌و مه‌رجی کو پیدقییه پالپشتی ل سهر زمانی درکاندی نه‌بی نقیسی بهیته کرن (7).

هه‌روه‌سا (مونیک بارون - M. Parent) دیارکر کو هه‌ر ده‌قه‌ک به‌شه‌کی ژ سیسته‌می زمانی دده‌ته ده‌ستی مه، نه‌کو سیسته‌می هه‌می. نه‌وه‌ پیچه‌که، یان نه‌وه‌ به‌شه ژ نه‌قی سیسته‌می زمانی هه‌رده‌م یا دخمه‌تا بنیاتی زمانیدا و تنی ل ده‌می بکارئینانا وی دده‌قیدا د که‌قیته ژیر حه‌زا ده‌برینی، هه‌روه‌سا گونجانه‌کا قول د ناقبه‌را هه‌را ره‌سن و نقیسه‌ری به‌رامبه‌ر دینامیکی سایکولوجیا زمانی و شیوه‌ین سینتاکسی و ره‌وانیژی پیددا دکهت. نه‌وه‌ نه‌وی چهندی دگه‌هینیت کو ده‌ق به‌شه‌کی ژ سیسته‌می زمانی نه‌وی د که‌قیته ژیر کاریگه‌ریا نه‌وی هه‌را

نقیسه‌ری دقیت ده‌برینی ژی بکهت و ل دویف پیدقیین شیوه‌یی بین سینتاکسی و ره‌وانیژی به‌رجسته دکهت، نه‌وین بو‌نه‌قی مه‌به‌ستی ده‌ینه بکارئینان فه‌دگوه‌یزیت (8).

نه‌قی پروسیسا دوو لایه‌نی هه‌را خویا سه‌ره‌کی ژ دیسوسیری وه‌رگریه ده‌می د پهرتوکا خودا (چهنده سمیناره‌ک د زمانقانا گشتیدا) ب هویری جیاوازی ئیخستیه ل ناقبه‌را تیگه‌هین زمان و ئاخافتنی. زمان: به‌شه‌کی جه‌وه‌رییه ژ نه‌زمانی و د هه‌مان ده‌مدا به‌ره‌مه‌ینانه‌کا جفاکیه بو‌زمانی، هه‌روه‌سا سیسته‌م و ده‌زگه‌ه‌کی جفاکیه بزاقا وی دووباره‌کرن و چه‌سپاندنه ، به‌لی ئاخافتن: به‌ره‌مه‌ینانه‌کا تاکیه ب حه‌ز و ئاگه‌هان ده‌ینه ده‌رکرن و ده‌یته سالوخدان ب هه‌لبژارته‌کا ئازاد. ئازادیا تاکی ئاخفتنکه‌ر ل بکارئینانا وی بو شیوه‌ین درکاندن ژ هه‌زین خوین تاکی دیاردییت، ژ نه‌قی چهندی ئاخافتن ل ده‌رقه‌ی سیسته‌می پیددا دبیت و دژی ده‌زگه‌ه‌کرنییه، چونکی ره‌وشتی درکاندنا روژانه نه‌وی موره‌کا نه‌ریکی و ئازادی بخوئه دگریت، به‌ره‌مه‌ینانا زمانی ژی پیددا دبیت (9). نه‌قجا (ئاخافتن چالاکیه‌کا تاکیه دنا‌ف زمانیدا، ب نه‌قی بو‌چوونی ده‌ق دبیته ئاخافتن یان گوتار و زمان سیسته‌مه‌که یان پیکه‌اته‌یه که ژ یاسایان. له‌ورا ره‌خنا نوی نه‌وه‌ هه‌ر دوو تیگه‌ه وه‌رگریته وه‌کو که‌ره‌سته‌ین کاریکرنی ژبو جوداکرنی دناقبه‌را ده‌قی و زمانیدا کو ده‌ق بجه‌ینانه‌کا تاکیه و زمان کومه‌کا یاسایانه نه‌وین په‌یوه‌ندیا دناقبه‌را فریکه‌ری و

وهرگریدا کونترول دکهن. ل ئەفیری بۆمه دیار دبیت کو په‌پوهندی دناقه‌را زمانی و ده‌قیدا دووباره‌کرنه‌که بۆ دارشتنا ههر دوو تیگه‌هین زمان و ناخافتن، یان ده‌ق بهیته هژمارتن سیسته‌مه‌کی هه‌فسه‌نگی سیسته‌می زمانی، به‌لی ئەو بخو به‌شه‌که ژێ و په‌پوهندی دناقه‌را ئەوان ههر دوو سیسته‌ماندا وه‌کی په‌پوه‌ندیا سیمپولوزییه‌ ب سیسته‌مین دیترین جه‌فه‌نگی (10).

گه‌له‌ك لایه‌ن ژ زانستی زمانی یین هه‌ین پالپشتیه‌کا بنه‌ره‌تی ل سه‌ر زمانی نفیسینی دکه‌ت، هه‌روه‌کی (هاریس -- Harris) ی د په‌رتوکا خودا دیارکری ئەوا ژێر نافونیشانی (سازکه‌رین زمانی) چه‌ندین بیر و بوچوون و پوخته‌یین تیوری ده‌رباره‌ی زمانی ژ ئەفی په‌رتوکوکی هاتینه وهرگرتن، ل ده‌سپیکا ئەوان دا‌کو‌کی‌کرن ل سه‌ر ئەوی ئیکی، نفیسینا یه‌فه‌رییا دروست گه‌له‌ك ژ تایه‌تمه‌ندیین زمانفانیی دیاردکه‌ت ئەوین کو ب ری‌کا زمانی درکاندن دیاردبن (11). که واته (زمانفانیا ده‌قی ب ره‌نگه‌کی راسته‌وخو ژ بنیاتی رستی هاتیه‌ فه‌گوه‌ازتن، ب ئارمانجا ئەنجام‌دانا فه‌کولینه‌کا ری‌کخستی دناقه‌را رستاندا، ئەو رسته ژ ی ب رولی خو ئافه‌یه‌کی مه‌زنتر پیک دئینن دیترینی تی‌کست(ده‌ق). هه‌ر بۆ ئەفی مه‌به‌ستی زانایی ئەم‌ریکی (هاریس) ی د په‌رتوکا خودا ئەوا ب نافونیشانی (شروقه‌کرن گوتاری) کو چه‌ندین خواندنین جیا‌وا‌زل دوور رستی و پیکه‌اته‌یین وی بخو‌فه‌ دگ‌ریت، تیدا ئاماژی دده‌ته‌ وی چه‌ندی، کو پیدفیه‌ زور ب رژی فه‌کولین ل سه‌ر

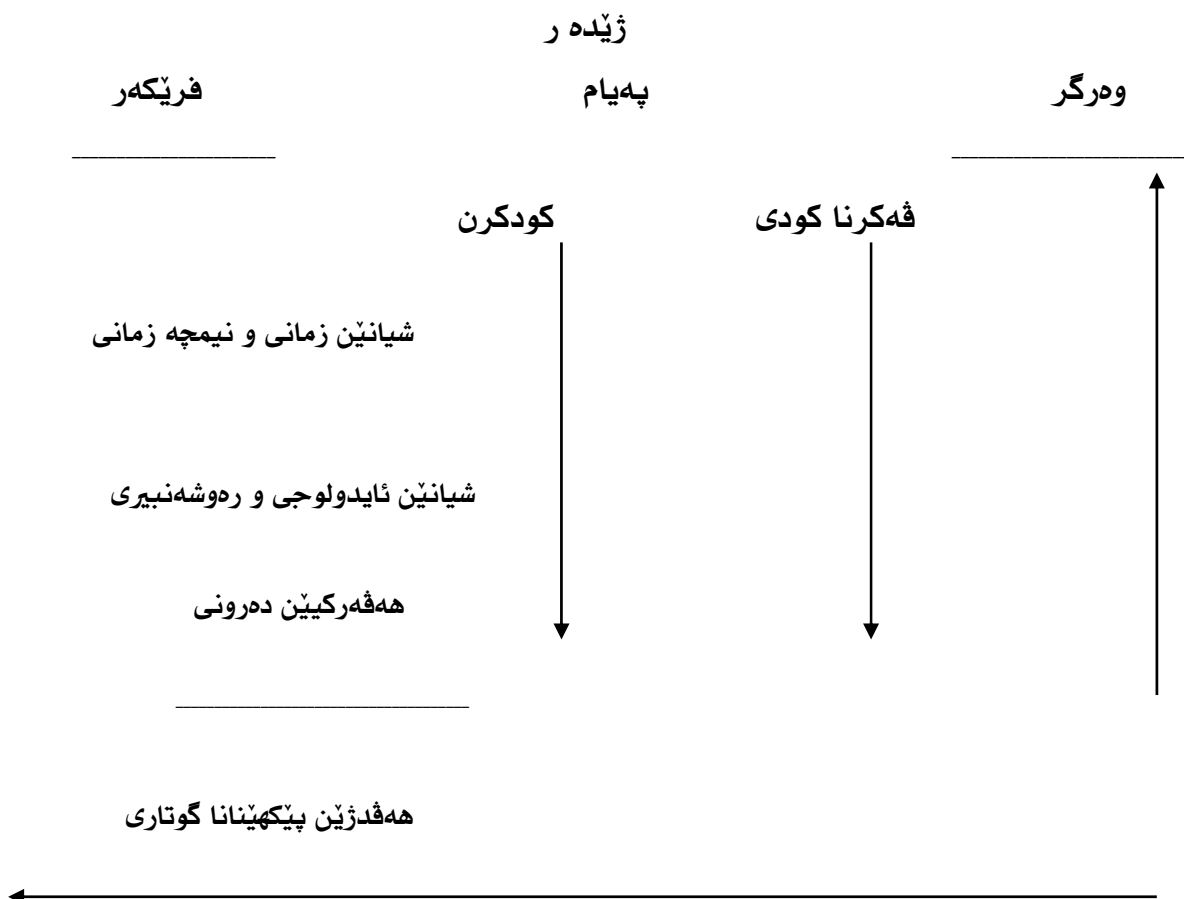
په‌پوه‌ندیین ریزمانیین دناقه‌را رستاندا به‌ینه‌ کرن (12). یان (شروقه‌کرنه‌کا توند بۆ ده‌قین تاك به‌یته‌ کرن، و ژ پیکه‌مه‌تی ئەفی چه‌ندی په‌نا بره به‌ر میکانیزمین که‌رتکرنی و پیکه‌گوه‌رینی یین تایه‌ت ب ئەوی‌قه‌ه‌ کو ل سه‌ر بنه‌مایی ئەفی ری‌بازی بگه‌ه‌یته‌ پشکین وه‌که‌ه‌ ژ به‌شین ده‌قی (13).

سه‌باره‌ت ئەفی بابه‌تی، (هاریس) ژ دوو لایانه‌ د نیریتی ژ لایه‌کی: باسی ئەوی په‌پوه‌ندی دکه‌ت ئەوا دناقه‌را زمانی و که‌لتوریدا هه‌ی و ژ لایه‌کی دیتر‌فه: سنوری شروقه‌کرن رستی د به‌زینیت و به‌ره‌ف شروقه‌کرن گوتاری دچیت (14). ئەف‌جا ده‌ق ل ده‌ف هاریسی ((دویفئک‌داهاتنا زورا رستانه‌ ئەوین خودان دو‌ما‌هیک)) (15).

ئه‌گه‌ر (سوسیر -- soussure) ی د په‌رتوکا خویا ناف‌ریدا مه‌ترسیا پالپشتیکرن ل سه‌ر نفیسینی د فه‌کولینا زمانیدا کریت، ژ لایه‌کی‌فه‌ کو پالپشتیکرن ل سه‌ر نفیسینی ل شوینا درکاندن به‌ره‌ف هنده‌ك ئەنجامین نه‌ دروست ژبۆ تیگه‌هشتنا زمانی دچیت، به‌لی هه‌ر ئەوی بخو ل لایه‌کی دیتر دیارکریه‌ه‌ کو نفیسین باشترین نواندنه ژبۆ بکارئینانا زمانی، و ئەف نمونه‌ ئەگه‌ر که‌فته‌ به‌ر فه‌کولینی ئەم دی شین گه‌هینه‌ ئەنجامین راست و دروستتر. (جوناپان کلیر) ل دویف هه‌ولین (هاریس) چوو ژبۆ فه‌دیتنا بگوره‌کی گونجای بۆ زانستی زمانفانیا بونیادگه‌ری، کو ئەوژی زانستی زمانفانیا ده‌قی بوو. ددیتنا (هاریس) یدا رسته یه‌که‌یه‌کا مژده‌اره‌ نیشانیین وی دناف زمانی ناخافتنیدا د داپوش و مژده‌ارن کو ئەفه‌ جه‌ی

گرنگترین نه‌دگار و تایه‌تمه‌ندیین زمانقنیا ده‌قی و مه‌به‌ست ژ تایه‌تمه‌ندییا به‌رده‌وامیوونی نه‌وه کو په‌یوه‌ندییا گه‌هشتنه یه‌ک و ریژ به‌ندی و هه‌فگرتن دناؤ سه‌رجه‌م پرتین ده‌قیدا هه‌بیت⁽¹⁹⁾.
 تیگه‌هه‌کی دیتز ل فیژی پیدا دیت، ره‌خنی ل تیگه‌هی به‌رینوکه دگریت نه‌وژی تیگه‌هی (زمانقنیا ده‌قی ئارسته‌کری ل سه‌ر به‌مایئ تیورا گه‌هاندنی) کو بیافی بابه‌تی خو ب ئاوايه‌کی نمونه‌یی پیشکیش دکه‌ت و چاره‌سه‌رییا ده‌قان ب سالرخدانا وان هنده‌ک بابه‌تین سه‌ربه‌خو و چه‌سپای دکه‌ت و چاقدیرییا ده‌قا ناکه‌ت کو پیکه‌اته‌یه‌که دریره‌وی گه‌هاندنیدا و به‌رده‌وام یا د کریاره‌کا گه‌هاندنی یا ده‌ستیشانکریدا دناقه‌را ئاخافتتکه‌ری و گوهداری یان خوینده‌فانیدا ب مهرج و په‌یوه‌ندیین جفاکی و هه‌لوستی⁽²⁰⁾.
 زانایی زمانقان (ئوریکچیونی -- orecchioni) ل دور نه‌قی بابه‌تی ((نه‌فؤ نمونه‌یی کریارا گه‌هاندنی پیشکیش کر، پشتی کو چند راسته‌کون ل سه‌ر نمونه‌یی (یاکوبسون) ی کرین))⁽²¹⁾.

تیرامانا زانستی زمانقنیا بونیادگه‌ریه، هه‌ر ل نه‌وی ده‌می بتنی نفیسینه، زنجیره‌یا نه‌قان رستان و سیسته‌می وان یی ریره‌وی د پاریزیت⁽¹⁶⁾. ل فیژی (پیدفییبه فه‌کولین سنوری شروقه‌کونا رستی به‌زینن و فه‌کولین ل سه‌ر نه‌وی په‌یوه‌ندییا د ناقه‌را رستاندا به‌یته‌کون، داکو د نه‌جام دا زمانقنیا ده‌قی به‌یته‌ب ده‌ستقه‌ئانین)⁽¹⁷⁾.
 (جوناپان کلیری ژ دیفچوونا نه‌قان بوچوونان ده‌رنه‌جامکر کو زانستی زمانی نه‌وی نوکه ل به‌ر ده‌ستی مه‌ زانستی زمانی درکاندنییه نه‌وی مه‌ پیوستی بی هه‌ی زمانقنیه و به‌یچ شیوه‌یه‌کی گرنگیا نفیسینی پشت گوه‌ نائیخت⁽¹⁸⁾.
 ده‌رباری تیگه‌هی زمانقنیا ده‌قی، ساخله‌تی هه‌ره‌سه‌ره‌کی و په‌یت دناؤ ده‌قیدا به‌رده‌وامیوون -- continuity، واته ده‌می ده‌ق ژ لایی نفیسه‌ریقه ده‌یته‌ نفیسین. یان نه‌فراندن، نه‌وی ده‌می بوونوی ل جیهانی ده‌یته‌ راگه‌هاندن، ل فیژی پرسیاره‌ک ده‌یته‌ پیش، نه‌ری نه‌وه‌قی تازه هاتیه هه‌بوونی شیان هه‌نه‌ مینا هه‌ر زینده‌وه‌ره‌کی به‌رده‌وامی به‌ده‌ته ژيانا خو؟ ب فی ره‌نگی ره‌ه‌ندی (به‌رده‌وامیوونا ده‌قی) بی بوویه یه‌ک ژ

نمونه‌یی به‌ره‌مئینانی

نمونه‌یی رافه‌کرنی

ئاخفتکه‌ر یان نفیسه‌ر هه‌ولدده‌ت په‌یوه‌ندیه‌کا
 گه‌هاندنی یا ده‌ستیشانکری ل‌گه‌ل گوهداری یان
 خوینده‌فانی دروست بکه‌ت (22).
 ئه‌رکی ده‌قی به‌رامبه‌ر زمانی ئه‌و کو ده‌ق ب
 زمانی کار دکه‌ت و زمانی به‌ره‌م دئینیت ده‌ق ل
 میانی بکارئینانا وی بو زمانی شیانین خو بین
 دهربرینی دیار دکه‌ت و هیما و جه‌فه‌نگین وی
 بکار دئینیت و پشتی هینگی ژ بکارئینانه‌کا
 ئه‌رکی فه‌دگوهریت بو دهربرینه‌کا ئیستاتیکی. ژ
 ئه‌فی ره‌ندی ده‌ق شیوه‌بین ره‌وانیتری و
 دارشتین سینتاکسی ئه‌وین به‌ری نوکه‌ نه‌هاتینه

زمانفانیا ده‌قی ئارسته‌کری ل‌سه‌ر بنه‌مایئ تیورا
 گه‌هاندنی یا پشت به‌ستنا ل‌سه‌ر پراکماتیکی ئه‌وا
 کو هه‌ول دده‌ت مه‌رجین تیگه‌هشتنا زمانی یا
 جفاکی شروقه بکه‌ت دنا‌فه‌را به‌شدار بوین
 کریارا گه‌هاندنی‌دا. ل‌سه‌ر کریارا کاری ئاخافتنی
 یی گه‌شه‌کری دنا‌فله‌سه‌فا زمانی یا (ئه‌نگلو
 ساکسونی) د چارچوئی ئیرینه‌کا پراکماتیکی یی
 تایه‌ت ب تیورا کاری ئاخافتنی. کو ئیدی پشت
 هینگی ده‌ق پیشکیش نه‌کر کو ل
 دوئی‌کده‌هاتنه‌کا رستایه ژ لایئ سینتاکسی‌فه‌د
 پیکفه‌د گریداینه، به‌ل‌کو کریاره‌کا زمانیا ئالوزه.

تینگه‌هاندنی ب خوفه بگریت وی ل گهل ئهرکی شعریه‌تی *fonction poetique* گونجیت. ئه‌فجا ب ریکا ئهرکی به‌ربه‌لاؤ دناؤ ده‌قیدا سهر و سیمایین وی دیار دبن و تاییه‌تمه‌ندی و ئاماژه و ده‌لالاتین وی دناؤ ریرووی نافخویدا دیار دبن و کانئ چ په‌یوه‌ندیاری وی دبیت ژ ریرووین دهره‌کی (24).

3 - زمانی نه‌ده‌بی و ده‌ق:

کارکرن ب زمانی و ل سهر زمانی د چارچوئی ده‌قی نه‌ده‌بیدا پیدفیه‌کا زور گرنه‌گه، چونکی ههر داهینانه‌ک ده‌پته هژمارتن رویدانه‌کا گرنه‌گ د ژيانا ئه‌فی زمانیدا و چونکی دارشتنا پیکهاتنا وی سهر و شنوی دووباره دکهت و شیوه‌یین دهربرینی یین نوی په‌یدا دکهت و درکاندن و ریرووین به‌ری هینگی نه‌دبه‌ریاس د نه‌فرینیت (25).

ب راستی ژی گوشه‌گیر بوونا زانستی زمانی ل سهر تییرامانا لایه‌نی درکاندن د سیستمی زمانی و کانئ چ کارتیکرن هه‌یه ل سهر ئه‌دائی جفاکی بو زمانی و ئهرکین وی یین راگه‌هاندنی کو ژ تشته‌کی زوری گرنه‌گ تیدپه‌ریت، ئه‌وژی زمانه‌کی جیاوازه ژ زمانی ئاخافتنی ب ساحله‌می و هیرکاتی د سینتاکسیدا و باش ریکخستن و ئافاهی کو ئه‌ؤ کاره هه‌می د ئاخافتنا نفیسیدا ب رونی دیار دبن نه‌کو ئاخافتنا سهر زاری (26).

وه‌سا دیاره کو تاییه‌تمه‌ندیا پیکفه‌گریدان و په‌یوه‌ندیکرنی د ناقه‌را ده‌قی و زمانیدا زور یا ب

بکارئینان به‌رجسته دکهت یان ب کیماسی کار دکهت ژبو راستفه‌کرنی و دووباره سه‌روشنی پیکئینانی ب ئه‌فی چه‌ندی بکارئینانا خویا تاییهت ژبو سیستمی زمانی دیاردکهت و هنده‌ک پیکهاته‌یین زمانیین نوی به‌ره‌م دئینیت، هه‌روه‌سا کار دکهت ژبو ئه‌فراندنا لوجیکه‌کی نوی دناؤ درکاندنندا، ئه‌ؤ لوجیکی هه‌نی ژ بکارئینانا نوی بو درکاندن ل میانئ ریرووین جیاواز ژبو دهربرینی ژ هه‌لوئیستین به‌ری نوکه تیدا نه‌بووری په‌یدا دبیت (23).

هه‌روه‌سان راناوان ژی روله‌کی مه‌زن دده‌ستیشانکرنا ئهرکی زمانیدا بی هه‌ی، بو نمونه راناوی (ئه‌ز) و ههر راناوه‌کی جهی وی بگریت دهربرینی ژ هه‌لچووین مروفی و ناخی وی دکهت، ئه‌فجا ئهرکی هه‌لچوونی *fonction emotive* ژی په‌یدا دبیت، راناوی (تو) و ههر یه‌کی دیتزی جهی وی بگریت، گوهداری د ورژینیت و د ئیخینه جهی پویته‌پیدانی، ئه‌فجا ئهرکه‌کی ره‌نگفه‌دانی *fonction impressive* دده‌ته ده‌قی، راناوی (ئه‌و) و ههر یه‌کی جهی وی د رستیدا بگریت ئهرکه‌کی ژیده‌ری و فه‌گه‌راتیی *function refrentille* په‌یدا دکهت، ئه‌وال سهر راناوان د گونجیت ل سهر ناؤ و جهان ژی د گونجیت. و ئه‌گه‌ر هه‌لوئیست بی پیدفی هوکاره‌کی دانو ستاندنی بیت ئهرکی هوشیاری و به‌رده‌وامیی *fonction phatique* پیقه په‌یوه‌ندیدار دبیت، ئه‌گه‌ر تاییه‌تمه‌ندیا راگه‌هاندن و

هیزه، چونکی دهق بخو ئیک ژ گه‌لاله‌بوونین زمانیه. ئەفه ژێ چونکی دهقی ئەدهبی به‌ره‌م ناهیت بتنی ب ریکا زمانی نه‌بیت، ئەوی دهیتنه بکارئینان وه‌کو هوکاره‌کی ده‌برینی، ئەفجا زمان د ئەده‌بیدا د هه‌مان ده‌مدا ئالافه و ئارمانجه و رولی ده‌قی ئەوه دووباره که‌ره‌ستین زمانی ریکبخت و هنده‌کان بکه‌ته ئەگه‌ری هنده‌کان و په‌یوه‌ندیین نوی دنا‌قه‌را ئەواندا په‌یدا بکه‌ت. ب ئەفی ریکی دهق کار دکه‌ت ژبو دیارکرا تابه‌تمه‌ندیین ده‌برینی دنا‌فه ئەفی زمانیدا، و ئەفه هه‌اندنا نوی ژبو په‌که‌یین زمانی واتایین نوی به‌ره‌م دئینیت کو به‌ری هینگی نه‌هاتینه چیکرن و باسکرن، ئەفه ئەوی چه‌ندی دیار دکه‌ت کو دهق نه‌ تنی واتایین نوی پیک دئینیت، به‌لکو په‌یقین نوی ژێ په‌یدا دکه‌ت (27).

پروسیسا ئەنجامدان و ئافاکرنا هه‌ر کاره‌کی ئەده‌بی پیدای ب که‌ره‌ستی زمانی هه‌یه، د اکو ئەو که‌سی ب ئەفی پروسیسی رادبیت ئوی هه‌را د میشکی خودا ب ریکا ئەفی که‌ره‌سته‌ی بگه‌هینیت، که‌ واته ((زمان که‌ره‌ستی (نقیسه‌ریه)) (28). کو بریکا زمانی ئەدیبه‌ ده‌برینی ژ هه‌روو بیرین خو دکه‌ت، که‌واته شعر ژێ وه‌کو بابته‌کی ئەده‌بی هه‌ولا گه‌هاندن و به‌رسفدانا هه‌لچوون فه‌لسه‌فا شاعری بو جیهانا ده‌ورو به‌ر دکه‌ت، شاعر ژێ بریکا زمانی خو ده‌برینی ژ هه‌ست و سوزین خو و ئەو سه‌رهور و کاودانین تیدا بوری دکه‌ت.

ل قیری ده‌ما ئەم بیژین زمانی ئەده‌بی یان شعری (یه‌کسه‌ر هه‌را زمانه‌کی خودا په‌یدا دبیت، زمانی خودا ژێ مه‌ بقیت نه‌قیت دی قازانجی ژ زمانی ئاخفتنی وه‌رگرین، هه‌تا کو ئەم بگه‌هین ئەفی زمانی خودا. مروغان گه‌له‌ک قوناغ برینه، ژ لیکنینانی بگه‌ر پیچه په‌یدا بوو هه‌تا ره‌وانیژی و کاملانا وی. زمانی شعری خودایه ژ زمانی ئاخفتنی و تی هه‌لکیشایه، د هه‌می وه‌ختیدا هه‌ردوو ژیک دخون، بی گومان هه‌می زانستین مروفی ب زمانی ئاخفتنی د هینه ئافاکرن و فه‌گوه‌ازتن، لی ئەده‌ب و نه‌خاسمه شعر به‌روفاژی، به‌ره‌ف زمانه‌کی نیگایی دچیت، ده‌هه‌مان وه‌ختدا هه‌قه‌بندین تیک گه‌هشتنی د پارێزیت (29). هوسا خویا دبیت هه‌تا کو ئەم ب زمانی شعری ب په‌یقین پیدای مه‌ ب زمانی ئاسایی هه‌یه، مروفا‌به‌تی گه‌له‌ک سنور به‌زاندینه هه‌تا گه‌هشتیه زمانی شعری، هه‌می زانستین مروفی هه‌ولا خودابوونی ژ ئاخفتنی دکهن، هه‌رچه‌نده کو ژیده‌ری وی یی سه‌ره‌کییه، به‌لی نه‌شین، بتنی زمانی شعری شیبایه به‌ره‌ف زمانه‌کی خودا و پر مانا ونیگا بچیت .

هه‌روه‌سا ((زمانی شیع‌ریش له‌ که‌ل گوران و تازه‌بوونه‌وه‌ی سه‌رده‌م پیش ده‌که‌ویت)) (30). ئانکو زمانی شعری ژێ گوهورین و پیشکه‌فتنی ب خوقه‌ دبینیت، خو دگه‌ل هه‌ر گوهورینه‌کا د کومه‌لگه‌هیدا روی دده‌ت دگونجینیت، وه‌کو هوزانا که‌شن یا کلاسیکی کو زمانه‌کی چروپر هه‌بوویه و ل وی سه‌رده‌می یا گونجای بوو، لی

هوزانا نوکه یا نوپخازی به‌رهف زمانه‌کی سڤک چوو و پیه‌یقین به‌رز و گران نه هیلانه دناؤ خودا . هوراس ((له بواری زمانی شاعردا گرنگی به وشه داوه و ئاگاداری شاعیر ده‌کاته‌وه، که وشه‌کانی سرورمردوو نه بن))⁽³¹⁾. د زمانی هوزانیدا هوراسی گرنگییه‌کا مه‌زن دایه پیه‌یقی، بانگه‌وازی هوزانفانان کریه کو پیه‌یقین نوی و پر و اتا و زندی د هوزانین خودا ب کاربینن .

(دینس تیدلوک -- Tedlok) د پهرتوکا خودا ئەوا ل ژیر نافونیشانی (په‌یقا ئاخافتنی و کاریگه‌رییا تیرامانی -- The spoken word and work of interpretation) دیار دکهت کو وهرگرنا زمانی ب ریکا درکانندی و ده‌نگی به‌س نینه بو تیگه‌هشتنا فه‌گیرانا سهر زاری. پویته‌دان ب شیوه‌یی فونولوژی یی ئاخافتنی ب ریکا فه‌گیرانا سهر زاری بو وهرگری گه‌له‌کی راقه‌ناکهت و به‌رسقا ئەوان هه‌می پرسیارا نادهت ئەوین په‌یوه‌نیدیدا ب کاریگه‌ریا ئەقی فه‌گیرانیفه د ده‌رونی خوینده‌فانیدا، ده‌می مروڤ هه‌ول ددهت تیرامانا - - تأمل -- فه‌گیرانا سهر زاری شروڤه بکهت، مروڤی به‌رهف تشته‌کی دبهت کو دهربازی ئاوابی روکەشی یی زمانی دبیت، ئەفجا په‌یوه‌نیداری سروشتی هیمایین بکارهات یان ئەو هیمایین گه‌هشتینه مه ب ریکا هنده‌کین دیتز ئەوین کو ب ریکا کهلتوری نقیسی هاتینه فه‌گوه‌ازتن⁽³²⁾.

ئەفان هزرا و چەندین هزرین دیتزین هوسا کارکر ژبو نه هیلانا فالاهیی دناڤه‌را زانستی

زمانی و ره‌خنا ئەده‌بیدا یان زانستی زمانی و تپورا ئەده‌بیدا، کو بوویه سه‌ده‌ما هندی زاراقه‌به‌کی نوی په‌یدا بیت ئەو ژی زانستی زمانی ئەده‌بیه، زیده‌باری ئەوان زاراقین به‌ری هینگی هاتین وهک زانستی ده‌قی یان زانستی یاساین ده‌قی. ژ دیارترین جیاوازیین زانستی زمانی ئەده‌بی یی جیاواز دبیت ژیین دیتز ئەوه کو ژ ده‌قی درکاندی دهربازی ده‌قی نقیسی دبیت و نیرینا وی یا سه‌رانسه‌ر بو ده‌قی شعری یان په‌خشانی. ل قیری یا فه‌ره‌داکرکی ل سهر ئاخافتنا (وودوسون - widdowson) ی بکه‌ین ده‌می راستیه‌کا زورا گرنگ ددهته خویاکرن و دبیت: --)) نقیسینا ئەده‌بی ب گشتی و یا شعری ب تاییه‌تی یا جیاوازه ژ نقیسیین دیتز، چونکی به‌رهف هوکاره‌کی مادی دچیت تپدا هیمایان ژ هیمایین خودان ده‌لاله‌ته‌کا زمانیا ئاسان فه‌دگوه‌یزیت بو هیمایین خودان مه‌به‌ستین دویر د هه‌مان ده‌مدا، ئەفه‌ریکی ل هندی ناگریت کو نقیسینا شعری شیوه‌یه‌ک بیت ژ شیوه‌یین گه‌هاندی، ماده‌م کار دکهت ژبو دامه‌زراندنا په‌یوه‌ندیان دناڤه‌را واتاین زمانی و ریره‌ویدا⁽³³⁾.

چونه‌ناڤا هه‌لچوونی و دلینی دناڤ شیوازی ئەده‌بیدا، زیده‌باری گرنگترین هزر و بیران و راستیی سیمایه‌کی تاییه‌تی ددهته زمانی ئەده‌بی، چونکو ئارمانج ژ شیوه‌یی ئەده‌بی و رزاندنا هه‌لچوونایه ددهرونی خوینده‌فانی یان کوهداریدا، ب ریکا پشکیشکرنا ئەوان راستیین جوان ئەوین توره‌فان د زانیت یان هزر لی دکهت، ب ئەقی

چهندي شپوژي ته‌ده‌بي قازانج و کاربگه‌ري ب خوځه دگريت (34).

پيکنيانا هيمايين زماني، ب ريکه‌کا نوي دهپته هژمارتن هويه‌کا باش بو بده‌ستغه‌ئينانا شيانين جياواز ژبو به‌ره‌مئينانا دهقان، هه‌روه‌سا کار دکه‌ت ژبو کارپيکونا ديناميكين سيسته‌مي زماني و نه‌رکين وي يين هه‌مه‌جور، نه‌ف رسته و گونجاندن و ريک و پيکيا په‌يفان، ناگه‌هداريه ب په‌يوهندي و ريژه‌يا هيمايين زماني دنافه‌را خودال سهر ناستي گوتاري، هه‌روه‌سا ناگه‌هيه ب نه‌وان کيموکاسيين ل سهر نه‌في چهندي په‌يدا دبن (35).

نقيسه‌ر يان هوزانقان ژ پيگيري ب ياسايين پيدفي ب به‌رده‌واميا گه‌هاندني دگه‌ل يي نه‌يي بي ناگه‌ه، هوزانقان هوزاني دابري يين دپتر نا نقيسيت، به‌لکو ب نه‌وي کاربگه‌ري د نقيسيت نه‌وا که‌سايه‌تيا وي ناوخته‌ي که‌سايه‌تيا هه‌فچه‌رخي وي بووي، هه‌روه‌سا نه‌و هزر و هه‌ست و سوزين هه‌لبه‌سته‌ک ده‌بريني ژي دکه‌ت ناھپته پال خستن بو ئيک هوزانقان يان ئيک که‌سي بتني ده‌سته‌سهرپيا وي بکه‌ت، ب هه‌ر نه‌گه‌ره‌کي هه‌بيت، هه‌روه‌سا هيج ريکه‌فنه‌ک ل سهر تيگه‌هشتنه‌کا راسته‌قينه و ئيکانه نينه يان رافه‌کرن ب رافه‌کرنه‌کي کو دوو که‌س ل سهر ريک بکه‌فن و ژيک جياواز نه‌بن (36). نه‌فجا زمان ل ميانې ده‌قي، ب ناوايه‌کي گشتي دهپته هژمارتن هوکاره‌ک بو نيژه‌نکرن و سه‌روشنې پيکينا په‌يڤا و بنياتين ده‌لالې، هه‌روه‌سا هويه‌که ژي بو هه‌لوه‌شانندا په‌يوهنديين که‌فن دنافه‌را په‌يڤا و

درکاندنندا و گوهورينا وان ب هنده‌ک په‌يوهنديين تازه، هه‌روه‌سا ده‌ق کار دکه‌ت ژبو څه‌گوه‌ازتنا سيسته‌مي زماني ژ دوخي خويي راوه‌ستياي و پيڤه‌ري بو دوخه‌کي بزافکي و بکار (37).

ل سهر نه‌في چهندي شروځه‌کونا وه‌سفي بتني نه‌شيت ريکه‌کا سه‌ره‌که‌فني بو مه پيشکيش بکه‌ت، له‌ورا پيدفيه‌بره‌ف رافه‌کوني و هه‌مي پاشما و پيداويستيين وي بچيت ژبو نه‌نجامدانا خويندني و څه‌کوليني. (وودسون) د څه‌کولينا خودا (رافه‌کونا شعري) ديار دکه‌ت کو ناوخته‌بوونا نافخويا ده‌قي هوزاني دبپته سه‌ده‌ما هندي کو هه‌ر پيکه‌ه‌يه‌ک پيکه‌ه‌يه‌يا دويڤخودا بگريت و هه‌ر په‌ريگرافه‌ک گريډاي په‌ريگرافي دويڤخودا بيت و په‌ريگراف هه‌مي نيژيکي هه‌فدوو دبن د ته‌وه‌ره‌کي تايه‌تيدا ديژني (ته‌وه‌ري دويڤيکدا هاتني)، به‌لي يا په‌يوهنديدار ب هيمايان و ده‌لالاتان و بکاريئانا هيمايه‌کي ژبلي يي دپتر نه‌فه‌کاره‌کي ديتره (38).

دووباره پيکنيانا زماني سه‌روشنې، مه‌به‌ست ژي نه‌پروسيسا څه‌هاندن و ياريکرنپه‌ب په‌يفان، به‌لکو مه‌به‌ست ژي څه‌ديتنا ده‌برينه‌کا گونجايه و کاردکه‌ت ژبو چيکونا گورانکاریيا د شپوه‌ييين نه‌ويډا ب مه‌به‌ستا و رژاندا بهايين ده‌بريني، ده‌سپيکرن ژ رستين ساده و ناسان يين خودان ده‌لاله‌تین نوي (39).

به‌لي ده‌رباره‌ي وه‌رگرتنا ده‌قي، نه‌ف کيشه‌يه ب توندي دهپته نارسته‌کرن، چونکي په‌يڤ د

مه‌رجدارن ب کارئینانین خوین پيشينه‌ی نه‌وین
 بریار ل سهر هاتینه دان ب تیگه‌هشتنه‌کا چه‌سپای
 یان زانیاریین وهرگرتی، ههر چه‌نده نه‌فه کریارا
 گه‌هاندی د هلنگیثیت. نه‌وژی فه‌دگرییت بو
 نه‌گه‌ری کریار یان کاری هزری، نه‌وی بتوندی
 دچینه دناقدا، نه‌فجا ره‌گه‌زین نوی دویر دئیخیت
 ژ کریارا گه‌هاندی، نه‌فه‌ژی بو نه‌وی چه‌ندی
 فه‌دگه‌رییت، چونکی ده‌قیژ ریکه‌کا تایهت بکار
 دئینیت ژبو فه‌گوه‌ازتنا گوتارا خو، ههر چه‌نده
 دبیت د نه‌فی کریاریدا جیاوازی دبنیات
 ره‌وشه‌نبیری یی به‌شدار بوویاندا هه‌بیت. به‌لی
 سهره‌رای هندی دی شیین ژ نه‌فی هنگافتنی
 قورتال بین ب ریکا فه‌گه‌ریان بو یاساین زمانی و
 جفاکی یین هه‌فیشک نه‌وین رول و نه‌رکان د
 جفاکیدا ریکدئین و دهربرینی ژ پیدفین وان
 دکن. نه‌فجا ده‌ه‌قین نه‌ده‌بیدا ل ده‌سپیک ریکا
 کودکونی ده‌ه‌ته نارسته‌کرن کو پیدفیه وهرگر ب
 تمامی بزانت، وه‌کی نه‌وی ریکیکه‌فتنا د ناقه‌را
 به‌ره‌مه‌هینه‌ر و وهرگری ده‌قیدا نه‌وی (جان پول
 سارته‌ر) دبیزیتی (گری)، کو ب ریکا که‌شه‌یی
 ره‌وشه‌نبیری یی هه‌فیشک په‌یدادبیت ، نه‌فه
 که‌شه‌یی ره‌وشه‌نبیری یی هه‌فیشک په‌یوه‌ندیا
 تیگه‌هان د جفاکه‌کی ده‌ستیشانکری و ماوه‌یه‌کی
 دیارکریدا قولت و ب هیژتر لی دکه‌ت و نه‌وی
 هه‌ستی په‌یدا دکه‌ت کو پیدفیه ده‌ق هنده‌ک په‌یقین
 ده‌ستیشانکری بکاربنیت ، ژبو داکو ده‌ق به‌ه‌ته
 خویندن هنده‌ک په‌یقین به‌ری هینگی هاتینه
 دروستکرن یی هه‌زا خو دووباره دکه‌ت (40).

نه‌فه دووباره‌کرنه تنی ل سهر په‌یقان یان
 بکارئینانا پيشينه‌ییین وان جینگیرنا بیت، به‌لکو
 به‌ره‌ف پیکه‌ته‌یین ده‌لالیژی دچیت، ههرچه‌نده
 نه‌فه نه‌تنی په‌یوه‌ندیاری په‌یقا و زمانی و
 درکاندنایه، به‌لکو یاسا و سیسته‌م و دژایه‌تیین
 ده‌لالی و لوجیکیزی بخوفه دگریت، که‌واته نه‌فه
 دیاردا دووباره‌کرنی ب ریکا ده‌قین نوی
 جاره‌کادی سه‌روشنی دامه‌زراندنا سیسته‌می زمانی
 دووباره دکه‌ت. چونکی نه‌ده‌ب ب گه‌له‌ک
 شیوه‌یان دهربرینی ژ ئیک هزرا بتنی دکه‌ت. نه‌و
 که‌سانین پویته‌ی ب زانستی زمانی نه‌ده‌بی دده‌ن
 ده‌قان دبین کو سهره‌رای بکارئینانا وان زمانه‌کی
 هه‌فیشک و خودان ئیک سیسته‌م، ده‌قیژیزی
 سه‌ربار دکه‌ن و ده‌ه‌ته نواندن ژبو خورتکرنا
 په‌یوه‌ندیان ل هه‌لوپستین نوی یین گه‌هاندی، واته
 نه‌وا ره‌وانبیزیا که‌فن دهربرین ب رونی ل دویف
 دوخی یان جهی گوتاری ژبو به‌رجسته‌بوونا
 تیگه‌هی لادانی -- ecart ژی دکر. نه‌فجا ده‌ق
 ژ نه‌وان هه‌می نقیسیین هه‌فده‌م یان نه‌وین به‌ری
 وی جیاواز دبیت. نه‌فه لادانه بکارئینانا زمانی
 ده‌ستیشان دکه‌ت کو ریکخسته‌که بو هنده‌ک
 نه‌رکین ده‌ستیشانکری (41). (لادان د هوزانیدا
 چه‌وتیه‌کا ب مه‌ره‌م نارمانج ژی راوه‌ستیانه ل سهر
 راسته‌کرنای یا تایه‌ت) (42). به‌ه‌را پتیریا
 زانیین شیوازگه‌ریی ل سهر نه‌وی چه‌ندی قایل
 بوینه کو لادان ب رویه‌کی گشتی گرنگترین
 تایه‌تمه‌ندیه شعر یی ژ ناخافتنا ناسایی و په‌خشان
 جیاواز دبیت. ب نه‌وی راده‌ی کول ده‌ف نه‌وان

راست بیت ئەوا پەخشانی وەك پیفەرەکی گشتی و دەرەکی ژبو لادانی د شعریدا وەرگریت⁽⁴³⁾.

رستا هوزانی یا خودییه نهیا بابەتەتیه ((شعر هەر وەکو نفیسەر (هیگو -- Hiegu) دیژیت: - ئەو تشتی دلینی یی ب تینه ئەوی د هەمی تشتاندا هەمی.یان وەکو (مالارمی malarmey) دیژیت: - شعریهت ب زمانی راستیی ئەو وە یا کو بشیم ب ئەفان هەر دوو دەربرینا بدەمە نیاسین : کارگەرییا پەیدا دکەت" بهیته وینه کرن ل جهی تشتی))⁽⁴⁴⁾.

ئەو سیستەمی زمانی شیعی ژبو دەربرینی پالپشتیی ل سەر دکەت، سیستەمەکی جیاواز و تایه‌تمەندە کو چ بەش ژ بەشین زمانانی خو پیقه هاین دەن، بەلی داکوکی ل سەر ئەوی جیاوازییا د ناڤه‌را زمانی شعری و یین دپتردا ژ لایی پەیوهندیی لوجیکی یان ئەگەر Causal قەدکەن، ئەوا ئاخافتنی دشیت د زمانی ئاساییدا ئاشکدارا بکەت تا رادەکی زمانی شعری نەشیت ئەنجام بدەت، بەلکو شعر پتر بیافی بو لادانی، واتە ترازانین دەلالی Deriation قەدکەت.

ئەگەر دشیاندا بیت زمانی پەخشانی ل دویف سیستەمی کارپیکەر و ئاستین جیاوازیین زمانانی پەهینه دیراسە کرن، ئەو چەندە بو زمانی شعری ری نادەت، چونکی بەرەم هینانە کا تاکیه و کارپیکەرییا خودی داھینەر تیدا رەنگفە ددەت ، ئەوا کو بکارئینانا سیستەمی زمانی بەرەلاؤ د زمانانیا گشتیدا ل سەر نەگونجیت، بەلکو سیستەمی خوبی تایهت د ئەفرینیت. ئەفجا نابیت

ئەم سیستەمی دەنگسازیی یان دەلالی ل سەر زمانی شعری بچەسپینین بیی گرنگیدان ب قەکولین ل سەر ئەوی لایەنی هوزانی گورانکاری ل سەر زمانی کری داکو شیوہیی سیستەمی زمانی بگوهوریت⁽⁴⁵⁾.

ل دویف بوچوونا (چومسکی) دەق شیانەکا دوو لایەنیە. چونکی دەق ل پیشکیشکرنا زمانی خو یی تایهت ناراوہستیت، بەلکو هەول ددەت دابەشکرنا زمانی و سینتاکسی و رەوانیژی و دەلالی دووبارە بکەت ب ریکا کریارەکا دوو لایەنی. یا ئیکی شیوہیین دەربرینی یین کەشن ساخدکەت و دئخیتە ژیر حەزا خو بو دەربرینی، لایەنی دوویی چیکرنا پەیوهندیین ئاویتە یین نوی ژبو بەرەمئینانا دەلالاتین تازە. ئەو کریارا دوو لایەنی ساخلەتی کەشەیی قەکری ل سەر چەندین زمانین هەمەجوور ددەتە دەقی، ئەوا دابەشکرنا سینتاکس و پەیوهندیین دەلالی ب ریکا جورین درکاندن یین کەشن و هەقەم دووبارە دابەش دکەت. ئەقەیه ئەوا د قەکولینین دەقیدا دیژنی (هەقەقی -- iter textualite). داکو دەق بەهینە هژمارتن کریارەکا تاکی و بەشەکی کریارا گەھاندنی پیک بینیت⁽⁴⁶⁾.

هەر وەسا (ادوارد ستانککفیتش) ی د قەکولینەکا ل دویف ریکا (یاکوبسون) ی بو شروەکرنا (گوتارا شعری -- poetic discourse) دیارکر ئەو رەگەزین کو پیدقیە رامان تی بەهینە کرن د قەکولینا زمانی شعریدا، ئەقین داویینە (بابەت یان ئەو تشتی دەق باس لی

دکەت یان ئەو تەشتی دەق لی ڤه‌دگه‌رییت (ژێدەر ، ره‌هندی ده‌لالی ، به‌شداربویان ، فریکەر ، وەرگر)، کریارا ناخافتنی یان کاودانین ناخافتنی، کودی ده‌قی واته‌ ئەو چه‌ڤه‌نگین ناخافتنکه‌ر بکار دئینیت و ب ریکا وان دهربرین ژ بابەتی ده‌یتە کرن، ل دووماهیکی نامه واته‌ ئەو شیوی ناخافتنا نفیسی دهربرین پی ژ بابەتی ده‌یتە کرن، ئەڤ ره‌گه‌زین هەنی نه‌ بتنی ل سەر ده‌قی شعری د گوشه‌گیرن، به‌لکول سەر هەمی ده‌قان په‌یره‌و دبن، به‌لی ئەرکی وان د شعریدا ژ ئەرکی وان د په‌خشانییدا پی جیاوازه ئەڤ جیاوازیه‌ سیمایی تایه‌تی دده‌ته شعری، ئەڤجا ژبو ڤه‌کولینا زمانی شعری پیدڤیه‌ هویر ل سەر ئەڤان ئەرک و سیمایی تایه‌ت د شعریدا راوه‌ستین⁽⁴⁷⁾.

له‌ورا کو ده‌ق وه‌کو یه‌که‌یه‌کا سهرانسەر و ته‌ڤاڤ، ژچه‌ندین یه‌که‌یین دپتر پیک ده‌یت، پیدڤیه‌ ئەڤ یه‌که‌یین هەنی ئیک ئیکه‌ به‌ینه‌ شروڤه‌ کرن دناڤ چارچوڤه‌یی ئەڤی یه‌که‌یا ته‌ڤگردا، تاکو مه‌به‌ست و ئارمانجا سهره‌کی یا ده‌قی ب ده‌ستڤه‌یه‌ت ل دویف ئەوان میتودین ره‌خه‌یی و شروڤه‌ کاری.

1. ده‌لاله‌تا ده‌قی :

بو ئەڤی مه‌ره‌می زیده‌تر پالپشت ل سەر هونهری ره‌وانبیزی ده‌یتە کرن ژبو ڤه‌دوزینا واتایی راسته‌قینه‌، چونکی ب ریکا ده‌ستنیشانکرن هونهر و ره‌گه‌زین ره‌وانبیزی کودین واتایی و ده‌لاله‌تا وان ڤه‌دبن و ئاشکه‌را دبن و واتایی راسته‌قینه‌ ده‌یتە ده‌ستنیشانکرن و ئاشکه‌را دبن.

ئه‌گه‌ر ئەم به‌ینه‌ ل سەر ده‌قی شعری داستانا مه‌م و زینی دبین کو خانی زور پویته‌ دایه‌ ئەڤی هونهری و هه‌ولدايه‌ کودین ئەڤی داستانە شعری یان وینه‌یین شعری و هونهری دناڤ داستانا مه‌م و زینیدا ل سەر بنه‌مایین ئەڤی زانستی و ره‌گه‌زین ئەڤی هونهری ئافابکه‌ت، له‌ورا ژبو ڤه‌کرن ئەڤان کودان یان شروڤه‌ کرن و ده‌ستنیشانکرن واتایا ئەڤان وینه‌یین شعری پیدڤیه‌ ل ئەوان ره‌گه‌زان ڤه‌گه‌رین دابشیین واتایی راست و دروست ده‌ستنیشان بکه‌ین و ب دروستاهی د مه‌ره‌م و مه‌به‌ستین وی بگه‌هین. دهرباره‌ی (مه‌م و زینی) خانی سهرتاسه‌ری وی ب هونهرین ره‌وانبیزی پی ئافاکریه‌، ده‌می مروڤ دخونیت وه‌سا هه‌ست پی دکەت کو هەر بو ڤی مه‌ره‌می مه‌م و زین هاتیه‌ نفیسن، به‌لی زیره‌کی و شاره‌زییا خانی نه‌هیلايه‌ ئەڤ چه‌نده‌ زانی بگه‌هینیته‌ نافه‌روکا داستانی⁽⁴⁸⁾.

ئه‌ڤجا ژبو ده‌ستنیشانکرن ده‌لالی د مه‌م و زینا خانییدا دی هه‌ولده‌ین چه‌ند نموونه‌یه‌کان پیشکیش که‌ین ژبو شروڤه‌ کرنی چ ل سەر ئاستی ئیک په‌یف یان گریه‌کی یان رسته‌یه‌کی داکو هه‌ولده‌ین مه‌ره‌مین راسته‌قینه‌ ده‌ستنیشان بکه‌ین، چونکی ب بچوونا تیورا ده‌قی هنده‌ک جارن ئیک په‌یقا ب تنی ژی ده‌یتە هژمارتن ده‌ق .

1. ده‌لاله‌ ل سەر ئاستی ئیک په‌یف :

بو نموونه :

په‌یوه‌نده‌ بکه‌ پیکڤه‌ بسک و خالی

شیرازه‌ که‌ مصحفا جه‌مالی⁽⁴⁹⁾

په‌یقا (مصحفه) وهك مه‌جاز بكارهاتیه. واته ده‌لاله‌تا وی یا فرهه‌نگی (قورئانا پیروزه)، به‌لی ده‌لاله‌تا وی یا مه‌جازی (دیمی زین) بیئه، ده‌لاله‌تا وی یا راسته‌قینه (جوانیا خودایی) به. چونکی ب بوچوونا سوفیگه‌ران خودا ژ جوانیا خو دده‌ته روی دلداران له‌ورا خانی گوتیه: بسك خالان پیکفه په‌یوه‌ندبکه و بگه‌هینه‌ئیک داكو جوانیا خودایی دئوی رومه‌تیدا دیاربیت.

نمونه :

سه‌رخوشکه ل گه‌رده‌نی گوه‌اران

سه‌ر سامکه جنون و دین و هاران⁽⁵⁰⁾

په‌یقا (سه‌رخوش) وهك مه‌جاز بكارهاتیه. واتایا یا فرهه‌نگی (بیهوش و مه‌ستی) دگه‌هینیت، به‌لی ده‌لاله‌تا وی یان واتایا وی یا مه‌جازی (خه‌ملاندن) دگه‌هینیت، لی واتایان ده‌لاله‌تا راسته‌قینه (بی ناگه‌ه بوون ژ گیانی خو) بتاییه‌ت ل ده‌می بیرئینان یان زکرکونا خودی. واته ل ده‌می سوفی زکری دکهن و به‌ره‌ف خه‌لوه‌تی و دویره‌فتنی ژ نه‌قی جیهانی دچن هینگی نیژیکی خودای دبن نه‌فجال وی ساتیدا سوفیگه‌ران ناگه‌ه ژ گیانی خو نامینیت. له‌ورا ده‌می کو گوه‌ارک نیژیکی گه‌رده‌نی دبن سه‌رخوش دبن و ناگه‌ه ژ خو نامینن .

نمونه :

دا سنبل و صور گول ئاشنا بن

ریحان و بنه‌فشه گاب گابن⁽⁵¹⁾

هه‌ردوو په‌یقین (سنبل و صورگول) وه‌کو مه‌جاز بكارهاتیه، ده‌لاله‌تا وان یا فرهه‌نگی

(ناقئ دوو جورین گولانه)، به‌لی ده‌لاله‌تا مه‌جازی (دیم و روی) نه. هه‌روه‌سان په‌یقین (ریحان و بنه‌فش) وه‌کو مه‌جاز بكارهاتیه، ده‌لاله‌تا وان یا فرهه‌نگی (دوو جورین گیاین بهن خوشن)، به‌لی ل نه‌قیری دیسان ده‌لاله‌تا وان یا مه‌جازی (بسك و په‌رچه‌من)، هه‌ر دیسان ل نه‌قیری نه‌فه هه‌می ئاماژه‌نه بو ده‌لاله‌تا راسته‌قینه نه‌وژی دیارکونا رومه‌ت و جوانیا خوداییه، که واته دیارکونا جوانی ب ئاوایه‌کی کو هیچ گومانه‌ک ل سه‌ر نه‌وی جوانیا خودایی نه‌مینیت ب ریکا لادان و گا ب گاکرنا ریحان و بنه‌فشان ژ بو دیارکونا رومه‌تی وه‌کی سورگولان. چونکی خانی زینی وه‌کو هیمایه‌ک ژ هیمایین جوانیا خودایی دده‌ته ناسین .

2. دلاله‌ل سه‌ر ئاستی گریی :

بو نمونه :

سه‌حنا ره‌زی بو هه‌وایی بولبول

شادا ب دکر ب ئاب گولگول⁽⁵²⁾

گرییا (ئابی گولگول) وه‌کو ئستعاره بكارهاتیه، ده‌لاله‌تا فرهه‌نگی (ئاڤا گولگلی) — سور) دگه‌هینیت به‌لی ده‌لاله‌تا وی یا مه‌جازی ئاماژه‌یه بو (روندکین خیناوی)، هه‌روه‌سان ده‌لاله‌تا راسته‌قینه ئاماژه‌یه بو (روندکین دلبه‌ری). واته سه‌حنا نه‌وی ره‌زی ببوو جهی نالینا مه‌می و زینی ب روندکین خو نه‌و ئاخ ته‌ر و تیر ئاڤ دکر.

نمونه :

صور گول بگرین ب ئەشکی شه‌بنه‌م

بلبل بکه‌نن ل ره‌غمی هه‌مه‌ده‌م⁽⁵³⁾

گریئا (صور گول بگرین) وه‌کو ئیستیعاره
بکارهاتیه، ده‌لاله‌تا فەرهنگی (گرینا صور گولان)
دگه‌هینیت، به‌لی ده‌لاله‌تا وی یا مه‌جازین (خونافا
ل سهر گولان) دگه‌هینیت، به‌لی ده‌لاله‌تا
راسته‌قینه (گریانا ئەفینداران) دگه‌هینیت .

هه‌روه‌سان گریئا (بلبل بکه‌نن) وه‌کو ئیستیعاره
بکارهاتیه، ده‌لاله‌تا فەرهنگی (که‌نیا بولبولانه)،
به‌لی ده‌لاله‌تا وی یا مه‌جازی (ده‌نگی بولبولان)
دگه‌هینیت، لی ده‌لاله‌تا راسته‌قینه (که‌نیا دل‌به‌ران)
دگه‌هینیت. واته دل‌به‌ر بگرین ب روندکین
خونافی و دل‌دار بکه‌نن سهره‌رای خه‌م و کوفانین
وان .

نمونه :

په‌روانه‌ئی گو تو خوش ده‌لیلی

شه‌معی وه‌ه‌گو: تو خوش خه‌لیلی⁽⁵⁴⁾

هه‌ردوو گریپین (په‌روانه‌یی گو) و (شه‌معی)
وه‌ه‌گو) وه‌کو ئیستیعاره بکارهاتینه. ب ده‌لاله‌تا
فەرهنگی (په‌روانه‌یی ئاخافت) و (شه‌مالکی)
هوسان گوت) دگه‌هینن ده‌لاله‌تا مه‌جازی ئاماژه‌یه
بو (دل‌داری و دل‌به‌ری)، به‌لی ده‌لاله‌تا راسته‌قینه
ئاماژه‌یه بو (مه‌می گوت) و (زینی هوسان گوت).
واته مه‌می گوت تو روناھیا ریکا منی، زینی لی
فه‌گیرا و گوتی تو خوش هه‌فالی .

3. ده‌لاله‌ل سهر ئاستی رستی :

بو نمونه :

روژا منه عومری چویی ئیفار

ھیژا نه‌م ئەز ژ خوه‌خه‌به‌ردار⁽⁵⁵⁾

رسته‌یا (روژا منه عومری چویی ئیفار)
وه‌کو کینایه‌ته‌ک بکارهاتیه، واتایا فەرهنگی ئەوه
(ده‌می روژ به‌ره‌ف ئافابوونی دچیت)، به‌لی
ده‌لاله‌تا وی ئەوه (ده‌می کو ژیی مروف به‌ره‌ف
ئافابوون و دوماهیکی دچیت و نیژیکی مرنی
دبیت). واته ژیی مه‌یی به‌ره‌ف ئافابوون و
دوماهیکی دچیت و هیش مه‌ئاگه‌ه ژ خو نینه و
ئه‌م بین به‌رده‌وامین ل سهر کریارین خو بین
خراب.

نمونه :

خه‌ندان بکه‌ غونچه‌یا ده‌هانی

نالانکه‌ هه‌زاری داستانی⁽⁵⁶⁾

رسته‌یا (نالانکه‌ هه‌زاری داستانی) و کو
کینایه‌ت بکارهاتیه کو ب واتایا خویا فەرهنگی
ئه‌فی چهندی دگه‌هینیت (بنالینه بولبولی
داستانی)، به‌لی ده‌لاله‌تا وی یا راسته‌قینه ئاماژه‌یه
بو ئه‌فی ده‌برینی (ب ئاخقینه چیروک بیژی یان
چیروک نفیسی داستانی)، واته ئاماژه‌یه بو ئەحمەدی
خانی.

نمونه :

ئه‌و گه‌ر چ هه‌بوون ژ هه‌ف ب هیفی

ئه‌ما نه‌دچون قه‌وی نشفی⁽⁵⁷⁾

رسته‌یا (ئه‌ما نه‌دچون قه‌وی نشفی) وه‌کو
کینایه‌ت بکارهاتیه، واتایا فەرهنگی (نه‌چوونا

به‌رهف نشیځی (دگه‌هینیت، به‌لی دهل‌له‌تا وی یا راسته‌قینه (به‌رهف ره‌وشت نشیځی و ده‌همه‌ن پیسی نه‌چوون) دگه‌هینیت. واته نه‌گه‌ر مه‌م و زینی چ هیځی هه‌بوون ژ پیخه‌مه‌ت گه‌هشتی ب دیدارا هه‌فدوو به‌لی قه‌ت نه‌و به‌رهف ده‌همه‌ن پیسی و ره‌وشت نرمی نه‌دچوون .

4. په‌یوه‌ندییا ده‌ق و زمانی :

تایبه‌تمه‌ندییا پیکفه‌گریدان و په‌یوه‌ندیکرنی دناښه‌را ده‌قی و زمانیدا زور یا ب هیزه، چونکی وه‌کی ل به‌ری نوکه مه‌نماژه پیدای کو ده‌ق بخو ئیک ژ گه‌لاله بوونین زمانیه، نه‌فه‌ژی چونکی ده‌قی شعری و نه‌ده‌بی به‌ره‌م ناهیت تنی ب ریکا زمانی نه‌بیت نه‌وی ده‌یته بکارئینان وه‌کو هوکاره‌کی دهربرینی، نه‌فجا زمان سه‌باره‌ت به‌ره‌می نه‌ده‌بی رولگیرانه و نارمانجه د هه‌مان ده‌مدا، هه‌روه‌سا رولی ده‌قی نه‌ده‌بی نه‌وه دووباره که‌ره‌سته‌یین زمانی ریکیختیت و هنده‌ک په‌یوه‌ندیین نوی دناښه‌را نه‌واندا سازبکه‌ت .

نه‌فان هزر و بیران کارکر ژبو نه‌هیلانا فالاهیی دناښه‌را زانستی زمانی و ره‌خنه و تیورا نه‌ده‌بیدا، نه‌ف چنه‌ندا هه‌نی بو نه‌گه‌ری هندی زارافه‌یی زمانی نه‌ده‌بی په‌یدابیت. له‌ورا (وودسون)ی هه‌ولا (داکویی) ل نفیسینا نه‌ده‌بی ب گشتی و یا شعری ب تایه‌تی دکه‌ت، کو یا جیاوازه ژ نفیسینین دیتز، چونکی به‌ره‌ف هوکاره‌کی مادی دچیت، کو هیمایان ژ هیمایین خودان دهل‌له‌ته‌کا زمانی یا ئاسان فه‌دگو‌هیزیت بو هیمایین خودان مه‌به‌ستین دوبر) (58).

نه‌ف چنه‌ندا هه‌نی ریکی ل نفیسینا شعری ناگرت، کو ریکه‌ک یان شیوه‌یه‌ک بیت ژ ریک و شیوه‌یین گه‌هانندی، چونکی ب هه‌ر ره‌نگه‌کی کار ژبو سازکرنا په‌یوه‌ندیان دناښه‌را واتاین زمانی و فه‌ره‌نگ ژلایه‌کی و ریره‌وه‌وین ناخافتی ژلایه‌کی دیتز دکه‌ت، نه‌فجا ((چیرۆکی شیعی (مه‌م و زین) وینه‌ی به‌رزی زمانی نه‌ده‌بی کوردیه ، شاعیر له‌و روژگارهدا له‌وه گه‌یشتبوو که پیوه‌یستی سه‌ر شانیه‌تی زمانی کوردی بپاریزی و پیشتی بخا ، چونکه له‌و سه‌رده‌ما نه‌دا زمانی نه‌ته‌وه داگیر که‌ره‌کان (رؤم و عجه‌م) سه‌پینرا بوونه سه‌ر کورد)) (59).

دبرای کارۍ نه‌ده‌بیدا دووباره پیکئینانا زمانی سه‌روشنی، مه‌به‌ست ژۍ نه‌پروسپسا رستن و فه‌هانندن و یاریکرنییه ب په‌یقان، به‌لکو مه‌به‌ست ژۍ فه‌دیتنا دهربرینه‌کا گونجایه . هه‌ر وه‌کی د (مه‌م و زین) یدا نه‌ف چنه‌ندا هه‌نی ب ئاشکه‌رای ل به‌رچاډ دکه‌فیت کو ده‌می مروڤ مه‌م و زینی دخوینیت وه‌سان هه‌ست پی دکه‌ت کو هه‌ر بو نه‌فی مه‌ره‌می خانی (مه‌م و زین) نفیسینه، واته چه‌سپاندا زانستی ره‌وانیژی ب هه‌رسی له‌قین خووفه ب تایه‌تی به‌شی جوانکاری، نه‌فجا چ یا په‌یقی یان واتایی و هه‌روه‌سان به‌شی رونیژی و پراکتیزه‌کرنا هه‌ر چار ره‌گه‌زین وی د ئافه‌کرنا وینه‌یین شعریدا ل سه‌رانسه‌ری داستانا مه‌م و زینی. لی نه‌گه‌ر ب هویری لی بنیرین دی بینین کو خانی هه‌ولدايه ب زیره‌کانه دهربرینین

زورگونجای فه‌بنیت بو ئەوان مەرەمێن فهای دارێژیت.

پێکئینانا هیمایین زمانی بەردەوام ب ریکین نوی دهیتە هژمارتن هویەکا باش ژبو ب دەستفەئینانا شیاین جیاواز د بەرهمینانا دەقین ئەدەبیدا کو ئەو چەندا هەنی ژێ زیدەتر ب ریکا چەسپاندن و پەیره و کرنا هونەرین ره‌وانبێژی ب دەستفە دهین. ئەو چەندا هەنی کاردکەت ژبو کارپیکرنا دینامیکین سیستمی زمانی بخو و هەرۆسان ئەرکین وی بین هەمەجوور، ئەو رستن و گونجاندن و ریک و پیکیا بکارئینانا پەیفان ناگەهداریا نفیسەری ب پەیره‌ندییا هیمایین زمانی دناقبەرا خودا دگەهینیت.

نفیسەری هوزانی یان هوزانقان ژ ئەگەری پێگیری ب یاساین پیدفی هوزانی فەبری یاساین دیتزین زمانی و نەزمانی نانفیسیت، بەلکو (ب ئەوی کاریکەری دنفیسیت ئەوا کەسایەتیا وی ئاویتە ی کەسایەتیا هەفچەرخی وی بووی، هەرۆسا ئەو هزر و سوزین هەلبەستەک دەربرینی ژێ دکەت ناھینە پالئیخستن بو ئیک هوزانقان کو دەستەسەریا وی بکەت و هیچ ریککەفتنەک ل سەر تیگەهشتنەکا ئیکانە و راستەوخو نینە یان راقە کرن ب راقە کرنەکا ئیک لایەنی⁽⁶⁰⁾.

ئەفجا زمان دناؤ دەقیدا بشیوہیەکی گشتی دهیتە هژمارتن (هوکارەک بو نیژەنکرن و سەرۆشنی پیکئینانا پەیفقا و بنیاتین دەلالی و هەرۆسان هویەک ژبو هەلوەشاندا پەیره‌ندیین کەفن دناقبەرا پەیفقا و درکاندناندا و گوهورینا

وان ب هندەک پەیره‌ندیین تازە⁽⁶¹⁾. تاکو دەق کاربکەت ژبو فەگوازتانا سیستمی زمانی ژ دوخی خویی چەسپای و پەیفەری بو دوخەکی بزاقکی و بکار. ئەفجا دەقی (مەم و زین) ب شیواز و زمانی کلاسیکی هاتیە فەهاندن، لەورا ئاویتە کرن و تیکەلکرن دناقبەرا چەندین زماناندا وەک (عەرەبی، تورکی، فارسی) ژبو دارشتی ب ئاویەکی ئاسایی هاتیە ئەنجامدان تاکو هندەک دەربرین و دەلالاتین گونجای سازبکە، ئەو چەندە کارەکی ره‌وايە د ئەفی شیوازی نفیسینیدا ژبو ب دەستفەئینانا ئیستاتیکیا زمانی یان شعریەتی دناؤ دەقیدا و گەهشتن ب ئارمانج و مەرەمێن گونجای د دەربرینا شعریدا. لەورا زور جارن د داستانا (مەم و زین) یدا و دئیک مالکا شعریدا سەرەرای بکارئینانا چەند زمانین بیانی چەندین ره‌گەزین زانستی ره‌وانبێژی ژێ خرقە دبن، تاکو ئارمانج و دەربرین گونجای سازبکەن، بیگومان ئەو چەندە ب شیوہیەکی ریکەفت ژ نشکیفە پەیدا نابیت، بەلکو ئەو چەندە پیدفی ب زیرەکی و شارەزایی هەیه دبواری چیکرنا زمانی شعریدا، هەبوونا ئەفی دیاردی دناؤ داستانا (مەم و زین) دا بەلگەیه‌کی پیشچاقە ل سەر شارەزایی و بلیمەتیا هوزانقان (ئەحمەدی خانی) دبواری سازکرنا زمانی شعری و شیعیەتیدا ب ریکا بکارئینانا ره‌گەزین زانستی ره‌وانبێژی.

بو نمونە:

دەعوا خوہ دکر ب دەست و ئەزمان

دەستی وی ب سەیف و دەؤ ب قورئان⁽⁶²⁾

جیاوازیی بی بار نه‌بوویه، بهلی ژلایی بکارئینانیتفه ب ئیک تیگه سهره‌دهری ل گهل دهیته کرن، (سیمپوتیکا ل دهف (لوك)ی، زانینا هیمایانه و ل دهف (پیرس)ی تیورا هیمایانه و ل دهف (موریس)ی تیورا گشتی یا هیمایانه و ل دهف (ئیکو)ی نه‌و زانسته نه‌وی ههمی دیاردین ره‌وشه‌نیری وه‌کو سیستم بو هیمایان فه‌دکولیت، بهلی سیمپولوجیا وه‌کو زاراڤ ل دهف (سوسیر)ی بی په‌یوه‌ندیاری شه‌پولی نه‌پستمولوجیه) (63).

ب ناویه‌کی گشتی نه‌و جیاوازییا دناڤه‌را هه‌ردوو زاراڤاندا هه‌ی نه‌جیاوازییه‌کا بنه‌ره‌تیه، به‌لکو یا روکه‌شیه، نه‌وژی نه‌وه کو بیافی فه‌کولینا (سیمپوتیکا)ی به‌رفره‌ه‌تره ژ بی (سیمپولوجیا)ی و هه‌روه‌سان ل سهر بنه‌مایي به‌ره‌ه‌نگاریوونی دناڤه‌را دوو جورین هیمایاندا رادوه‌ستیت، چونکی (هیما ل دهف (سوسیر)ی ژ یه‌گرتنا دالی و مه‌دلولی ب هه‌بوونا مه‌رجه‌عی پیک دهیت، بهلی ل دهف (پیرس)ی ژ هوکار و ده‌برین و بابه‌تی پیک دهیت (64). هه‌ر چه‌نده سیمپوتیکا ب واتایا خو یا گشتی ههمی تییرامنین ده‌لالی فه‌دگریت یان پشکین و رافه‌کرنا چه‌وانیا پیکهاتن و کارکرنا وان دکه‌ت، چونکی وی په‌یوه‌ندییه‌کا موکوم یا ب هزرا مروقیفه هه‌ی. (نه‌گه‌ر نه‌م هه‌ولاخواندنا ده‌قی هوزانی ب ری‌کاخواندنه‌کا سیمپولوجی بکه‌ین نارمانجا مه‌ نازادکرنا ده‌قیه ژ ههمی نه‌وان ئاسته‌نگین ل سهر ده‌قی هاتینه‌زالکرن)) (65). واته ره‌خنا سیمپولوجی گرنگیی ناده‌ته فاکته‌رین ده‌رفه‌ی

ده‌قی مالکا هوزانیدا نه‌م دشین تیینیا نه‌قی چه‌ندی بکه‌ین. نیف مالکا ئیکی ل گهل نیف مالکا دوویی (له‌ف و نه‌شهره‌کا تمام) دروست دکه‌ن. هه‌روه‌سان په‌یقین (ده‌ست، ده‌ف، نه‌زمان) ته‌ناسوبه‌کی یان گونجاندنه‌کی دناڤه‌را خودا درست دکه‌ن. هه‌رودیسان د نه‌قی مالکا هوزانیدا (ته‌لیح) یا هه‌ی بو گوتنا عیسا پیغه‌مبه‌ری ده‌ما گوتبوو خه‌لکی خو، دی ل پشتی من پیغه‌مبه‌ره‌ک هیت و دی ب ده‌ست کو ناماژه‌یه بو هیزی و نه‌زمان کو ناماژه‌یه بو به‌لگه‌هینان و رازیکرنی په‌یاما خو به‌لاڤه‌کته‌ت. ل ڤیری په‌یفا (ده‌ست) وه‌کو مه‌جاز بکاره‌تیه، نیشانکاری ئیکی (نامرازه‌کی له‌شیه)، نیشانکاری دوویی (هیزه) و په‌یفا (نه‌زمان) وه‌کو مه‌جازه‌کا دی بکاره‌تیه، نیشانکاری ئیکی (نامرازه‌کی له‌شیه)، نیشانکاری دوویی (به‌لگه‌هینا و رازیکرن -- قه‌ناعه‌ت).

هه‌روه‌سان په‌یقین (ده‌ستی وی ب سه‌یف) و (ده‌ف ب قورئان) گونجانه‌کی یان ته‌تابوقه‌کی دناڤه‌را خودا دروست دکه‌ن. په‌یوه‌ندییا ده‌ستی ب (سه‌یف)ی و ده‌قی ب په‌رتوکا پیروز (قورئان)ی. ل نه‌ڤیری په‌یفا (سه‌یف) نژادی وی ژ زمانی عه‌ره‌بی هاتیه وه‌رگرتن کو بو واتایا (شیر - شمشیر) ده‌یت. واته بکار ئینانا زمانی بیانی.

5. بنیاتی سیمپولوجی ده‌ق:

سیمپولوجیا یان سیمپوتیکا وه‌کو زاراڤ جیاوازییه‌کا دناڤه‌را تیگه‌هین واندا یا هه‌ی، تاکو ئیک زاراڤی ب تنی ژ هه‌ردووکان ژ نه‌قی

دهقی وهك نفيسه‌ری يان خوینده‌فانی يان ههر
 فاکتوره‌کی دیتړ. نه‌فجا (گرنګ نینه کانی دهقی
 چ گوتیه يان کی گوتیه، بهلی یا گرنګ نه‌وه

نمونه :

ټه‌و بانویي بارگاهي ټولف‌هت	ټه‌و ټاهویي صهیدگاهي وه‌حش‌هت
سه‌ر گه‌شته نه‌هال باغي وهردان	سه‌ر گه له عه‌زال ده‌شت دهردان
صه‌یدا کو مه‌می کړی بریندار	پابه‌سته‌یا قه‌یدا عشقا خونخوار
خالی بویي کوچه و حه‌والی	دی شه‌هر و مه‌حله جومله خالی
بی ټنس و په‌رینه صه‌حن و ټه‌یوان	ته‌نها و ته‌هینه باغ و بوستان
گو رابه دل‌و عه‌جه‌ب زه‌مانه	زانی کو زه‌مانه بی ټه‌مانه
جا سه‌یر بکه‌ین ل وه‌حش و گه‌یران	فورصه‌ت خوشه‌ دا بچینه سه‌یران
له‌ورا کو ټه‌ف ټاده‌مینه بی دهرد (67)	کانی قه‌هه‌یین ژوان مه‌مه‌مدهرد

داران دکر ټاه ، به‌لگ دکالین	ټاخ‌ی دکر ټاخ و به‌رد نالین
مرئ‌ات فه‌له‌ک و کرسیه‌رو	هه‌رده‌م کو دکر ژ دهردیاهو
ټه‌فسورده‌کرن ب ده‌نگی بولبول	په‌ژموده‌کرن ب ره‌نگی صورگول
صورگول نه‌دبو بیته‌هه‌فره‌نگ (68)	بلبل نه‌دشی بیته‌هه‌فده‌نگ

دووخ‌ی خو یان سات‌ی خو بی دهرونی ب رونی
 ټاشکه‌را دکه‌ت و دهربرینی ژ دوخی خو بی نه
 ټارام دکه‌ت. ټه‌فه هه‌می ب ری‌کا فه‌گیرانی وه‌ک
 پی‌که‌ینه‌ره‌ک بو ژانری چیروکی د ټه‌فی ده‌قیدا ټه‌و
 ژی ب ری‌کا ده‌لاله‌تین دانوستاندن یان
 سالو‌خدان یان فره‌ده‌نگی هاتیه‌دروستکرن.

دوخیه. واته‌ره‌هندي ده‌می وه‌کو بی ټاشکه‌را
 سه‌ر ده‌می رویدانا ټه‌فی سه‌ره‌هاتی فه‌دگریت،
 ره‌هندي دوویي واته‌جه‌ی ټه‌وی رویدانی
 دیار دکه‌ت کو ټه‌وژی باغي میریبه، ره‌هندي سیی
 دیارکرن دووخیه، واته‌زین د ټه‌فی ره‌هنديدا

کانی چه‌وا وه‌کی زار ده‌فی خانی دوخی زینی
 د ټه‌فی نمونیدا هاتیه‌دیارکرن ده‌ما دیب‌ژیت: ټه‌و
 خفش‌ا نی‌چیرگه‌ها ترسی و تنکاتی، ټه‌و خاتینا
 باره‌گه‌ها ټه‌فینی، ټه‌و سه‌رکیش و پی‌شه‌نگا
 خه‌زالین ده‌شت دهردو کولان، ټه‌و سه‌ر گه‌ردان

و دارا تهرا باغی سور گولان، نهو پابه‌نده‌با
 قه‌بدین نه‌فینا خوونخوار، نه‌ورافکرییا مه‌می بریندار
 بریندارکری، ده‌ما دیتی باژار و کولان و
 ده‌ورویه‌ر فالابووین و که‌سه‌ک ل باژیری نه‌مای،
 باغ و بیستان و مال و نه‌یوان ژ مروف پهرییا
 خروخالی ماینه‌فه، زانی کو جیهان یا بی نه‌مانه‌ته
 و دوما وی یا کورته و بو که‌سی نامینیت، و
 دیت جیهان یا کر و پیده‌نگه، گوته خو هلو
 ده‌رکه‌فه هیش هه‌می جه تژی نه‌بووین نه‌فه خوش
 ده‌رفته‌ده‌ دا بجمه گه‌ریانی و سه‌یرانگه‌هی و
 گه‌شته‌کی بکه‌م ل نا‌ف بیستان و دا سه‌حکه‌مه
 گیانه‌وه‌ر و بالنده‌یان، کانی دنا‌ف نه‌واندا مه‌ه‌قه‌ده‌ر
 هه‌نه، چونکی نه‌ف مروفه هه‌می دبی دهر د و
 کولن، من بهیستیه کول نا‌ف باغیدا بالداره‌کی
 هه‌ی به‌ختی وی ژی بی ره‌شه، بالداره‌کی ژار و
 به‌له‌نگاز و لاوازه و بی بی ده‌سته‌لات و
 بی‌چاره‌یه، نه‌فینا سورگولان نه‌و بی شه‌پرزه کری.
 ب روژ د نالیت و ب شه‌ف ژ خوینا دل‌ی خو
 دخوت، نه‌و هه‌رده‌م دنالیت و دغولغولیت، تنی
 نه‌و هه‌قه‌ده‌ر و هه‌قه‌ده‌نگی منه‌ نا‌فی وی بلبله.

دنه‌فی نموونیدا رافه‌کرنا ده‌فی شعری ب
 نیرینه‌کا هونه‌ری ل سهر بنه‌مایی و هه‌که‌ه‌فی
 دنا‌قه‌ه‌را تشتاندا ب ری‌کا ب کارئینانا هه‌سته‌ین
 مروفی. وه‌کی (گوه‌لیبوون و دیتن و ده‌سته‌لیدان
 ، تامکرن ، به‌ینکرن)ی. خانی شیا‌یه وینه‌یه کی ل
 سهر بنه‌مایی و هه‌که‌ه‌فی د هزارا مروفیدا چی‌یکه‌تن
 کویی و هه‌که‌ه‌فی نه‌وی دووخی بیت، نه‌وی زینا
 پهریشان تیدا دبووری، بی ب کارئینانا ره‌گه‌زین

ره‌وانبیژی، به‌لکو تنی ب ری‌کا پالپشتیکرن ل
 سهر بنه‌مایی و هه‌که‌ه‌فی و لی‌کچوونی. وه‌ک نالینا
 دار و به‌ر و ئاخان ژ بهیستنا نالینا زینی یان
 ره‌شبوونا رویی خودیکا ئاسمانی ژ به‌ر تی‌کچوونا
 سهر و سیمایین دیمی زینی و هه‌روه‌سان چرم‌سینا
 سورگولان ژ پی‌خه‌مه‌ت هه‌لگرتنا زینی بو‌خه‌مان
 و خا‌ف و پی‌تیبوونا دیمی وی، له‌ورا بولبول وه‌کی
 مه‌می ژ به‌ر نه‌فی نه‌گه‌ری شه‌پرزه و خه‌مگین ببوو.

هه‌ژیه ل فیره‌ ناماژی ب نه‌وی چهندی بده‌ین
 کو ژ رویی روکه‌شیفه مروف وه‌سان هزار دکه‌ت،
 کو نه‌گه‌ری نه‌گه‌ه‌شتنا (مه‌م و زین)ی ب
 هه‌قه‌دوو بو‌ هوکاره‌کی فیزیکی فه‌دگه‌ریت. به‌لی
 نه‌و بخو هوکاری سهره‌کی هوکاری میتافیزیکیه،
 ب راستی نه‌ف هوکاره‌ده‌ر برینی ژ جه‌بریه‌تا ناخی
 هوزانفانی دکه‌ت و هه‌می هوکارین دیت ره‌ت
 دکه‌ت. هه‌روه‌سان نه‌نجامه‌کی پی‌چه‌وانه‌ده‌ر نه‌نجام
 دکه‌ت، واته‌گه‌ه‌شتنا نه‌فینا راسته‌قینه‌ب ئارمانجا
 خو یا هه‌ره‌پیروز. چونکی هه‌می هوکارین دی بین
 فیزیکی د که‌فنه ل ژیر رکیفا نه‌فی هوکاری،
 وه‌کی د نه‌فی گوتنیدا دیاردیت، (هه‌رده‌م کو
 دکر ژ دهر‌دیا هو ... مرئ‌ات فه‌له‌ک و
 کرسیه‌ه‌رو) (69). چونکی ((وه‌ک بنه‌رتیکی ئاینی:

هه‌موو شته‌کان ئافه‌ریده‌ی خودان، هه‌لسووراوی
 خواستی نه‌ون، ملکه‌چی حیکمه‌تی نه‌ون، نه‌وه‌ی
 خودا بیه‌وی ده‌بیت نه‌گه‌ر چی ویستی خه‌لکیش
 نه‌بیت، نه‌وه‌یشی خودا نه‌یه‌ویت ناییت نه‌گه‌ر چی
 ویستی خه‌لکیش بیت، بو‌یه (خانی)ش هه‌ر له‌و
 راستیه‌بو‌چوونی خو‌ی سه‌باره‌ت به‌ پی‌وه‌ندی

دبته سه‌ده‌ما هندي کو دست ژ مهرجی بنه‌ره‌تی
 نه‌وی دی‌سوسیری بو څه‌کولینا زمانی دانای
 به‌ده‌ت. واته نه‌و مهرجی کو پیدقیه پالپشتی ل
 سه‌ر زمانی درکاندی نه‌ی نغیسی به‌یته کرن.

3- تایه‌تمه‌ندیا پیکه‌گریدان و په‌یوه‌ندی‌کرنی
 د ناقبه‌را ده‌قی نه‌ده‌بی و زمانیدا زور یا ب هیزه،
 چونکی ده‌ق بخو ئیک ژ گه‌لاله‌بوونین زمانیه. نه‌څه
 ژی چونکی ده‌قی نه‌ده‌بی به‌ره‌م ناهیت بتنی ب
 ری‌کا زمانی نه‌بیت، نه‌وی وه‌کو هوکاری
 ده‌برینی ده‌یته بکارئینان، نه‌څا زمان سه‌بارت
 نه‌ده‌بی نه‌دائه و نارمانجه د هه‌مان ده‌مدا،
 هه‌روه‌سان رولی ده‌قی نه‌وه دووباره که‌ره‌ستین
 زمانی ری‌کی‌خیت و هنده‌کان بکه‌ته نه‌گه‌ری
 هنده‌کان و په‌یوه‌ندی‌نوی دناقبه‌را نه‌واندا په‌یدا
 بکه‌ت. هه‌تا کو ده‌لاله‌تین نوی ب به‌خشیت.

4- شیوازی نغیسینا شعری نه‌ری‌گره، کو
 بیته ری‌که‌ک ژ ری‌کین گه‌هاندنی، چونکی ب هه‌ر
 ره‌نگه‌کی هه‌ولا کاری بو سازکرنا په‌یوه‌ندیان
 دناقبه‌را واتاین زمانی و فره‌نگ ژلایه‌کی و
 ری‌ره‌وه‌وین ئاخافتنی ژلایه‌کی دیت دکه‌ت.

5- چیرۆکه شیعرا (مه‌م و زین) وینی به‌رزی
 زمانی نه‌ده‌بی کوردیه، هوزانغان ل وی سه‌رده‌می
 د هندي گه‌هشتبوو کو یا پیدقیه زمانی کوردی
 به‌یته پارازتن و پشیکه‌فیت، له‌ورا به‌ره‌ف
 هوکاره‌کی مادی چوو، هیما ژ هیماین خودان
 ده‌لاله‌ته‌کا زمانی یا ئاسان څه‌گوه‌ازتن بو هیماین
 خودان مه‌به‌ستین دویر و ب هه‌ر ره‌نگه‌کی کار
 کر ژبو سازکرنا په‌یوه‌ندیان دناقبه‌را واتاین

نیوان خودا و مروڅ: له‌ سه‌ر نه‌و بناغیه
 داده‌م‌زینیت که‌ کار و باره‌کان هه‌موویان بو
 خودا ده‌گه‌ری‌تته‌وه و مروڅ له‌و کاره‌یدا که‌ ده‌یکا
 سه‌رپشک و به‌رپرسیار نیه ... هه‌موو نه‌و
 کارانه‌ش له‌ نه‌زه‌لوه‌وه به‌ زانین و خواستی خودا
 پیشینیکراون)) (70).

واته ل نه‌څیری ملکه‌چوون ژ لایی هوزانغانی‌څه
 بو حه‌زا خودای، گونجان و ته‌بابی د ناقبه‌را
 هه‌ردوو جه‌مه‌سراندا دروست دبیت. وه‌ک:
 هه‌ر ب هه‌مان شیوه‌ واتایا ده‌برینا په‌که‌یا
 ئاخافتنا گشتی د نه‌څی نموونیدا ل دویف هوکاری
 میتافیزیکی و ری‌ره‌وی گشتی بی ده‌قی هوزانی ل
 گه‌ل بوچوون و هه‌را سه‌ره‌کیا ده‌قی ژ لایی
 لوجیکی و فره‌نگا زمانی د گونجای و
 ئیک‌گرته‌نه.

نه‌نجام:

1- ده‌ق د زمانی روزانه‌دا ب تمامی ب ئیک
 وانا نه‌ی ئیک‌گرته‌یه، به‌لکو مروڅ د شیت گه‌له‌ک
 ده‌لاله‌تان بو ئیک په‌یف، یان رسته، یان هه‌ر
 ده‌سته‌واژه‌یه‌کا دیت کو ب ده‌ق به‌یته نیاسین
 ده‌ستیشان بکه‌ت. نه‌وژی ل گوره‌ی گوه‌ورینا
 ری‌ره‌وی، یان هه‌لوپستی ئاخافتنکه‌ری.

2- هه‌می هه‌ولین زمانغانی وه‌سان دده‌نه
 خویا کرن کو زانستی زمانی -- (زمانغانی) ل
 نه‌څی ده‌می ده‌ست ب به‌ره‌نگاریوونا څه‌کولین و
 راقه‌کرنا ده‌قان کر، نه‌څه‌ه‌وله‌ پینگافه‌کا باشبوون
 ژبو نی‌ری‌کبوونی ژ تیورا نه‌ده‌بی. به‌لی نه‌څه‌چنده

زمانی و فھرہنگی ژلاہ کی و ریروہو وین ناخافتنی ژلاہ کی دیتر.

پهراویژ:

¹ محمد عبد الفنى المصري و مجد محمد الباکیر البرازي ، تحليل النص الادبي بين النظرية والتطبيق ، مؤسسة الوراق للنشر و التوزيع ، عمان ، 2009 ، ص 15 .

² كلاوس برينكر ، التحليل اللغوي للنص مدخل الى المفاهيم الاساسية والمناهج ، ت: د. سعيد حسن بحيري، الطبعة الاولى ، مؤسسة المختار للنشر والتوزيع ، القاهرة ، 2005 ، ص 19 .

³ د. عبد الواسع الحميري ، في آفاق الكلام و تكلم النص، طبعة الاولى ، مجد المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع ، بيروت ، 2010 ، ص 207 - 208 .

⁴ كلاوس برينكر ، التحليل اللغوي لنص ، ص 21 .

⁵ حسين خمري ، نظرية النص من بنية المعنى الى سيميائية الدال ، الطبعة الاولى ، الدار العربية للعلوم ناشرون ، بيروت ، منشورات الاختلاف ، الجزائر ، 2007 ، ص 266 .

⁶ ابراهيم خليل ، الاسلوبية و نظرية النص ، الطبعة الاولى ، المؤسسة العربية للدراسات والنشر ، بيروت ، 1997 ، ص 86 .

⁷ ابراهيم خليل ، في نظرية الادب و علم النص بحوث وقراءات ، طبعة الاولى ، الدار العربية للعلوم ناشرون ، بيروت ، منشورات الاختلاف ، الجزائر ، 2010 ، ص 254 - 255 .

⁸ حسين خمري ، نظرية النص ، ص 268 .

⁹ د. رابع بوحوش ، اللسانيات و تحليل النصوص، طبعة الثانية ، جدار للكتاب العالمي للنشر والتوزيع ، عمان ، عالم الكتاب الحديث للنشر والتوزيع ، اربد ، 2009 ، ص 84 .

¹⁰ حسين خمري ، نظرية النص ، ص 268 .

¹¹ ابراهيم خليل ، الاسلوبية و نظرية النص ، ص 88 .

¹² عهبدولوهاب خالد موسا و ديار عهبدولكهريم سهعيد ، زمانفاننيا رستى ههتا زانستى تيكتسى (چيروكا - نهوى يارى ب داوى نانى - وهكو نمونه) ، گوفارا (زانكويا دهوك) ، پهره‌بندا (13) ، هژمارا (2) ، دهوك ، چاپخانا زانكويا دهوك ، تهباخ/2010 ، ص 90 .

¹³ زيتسيسلاف واور زنيك ، مدخل الى علم النص مشكلات بناء النص ، ت: د. سعيد حسن بحيري ، الطبعة الاولى ، مؤسسة مختار للنشر والتوزيع ، القاهرة ، 2003 ، ص 45 .

¹⁴ سعد يقطين ، انفتاح النص الروائى النص و السياق ، الطبعة الثالثة ، المركز الثقافى العربى ، الدار البيضاء ، 2006 ، ص 17 .

¹⁵ زيتسيسلاف واور زنيك ، مدخل الى علم النص ، ص 45 .

¹⁶ ابراهيم خليل ، الاسلوبية و نظرية النص ، ص 88 .

¹⁷ عهبدولوهاب خالد موسا و ديار عهبدولكهريم سهعيد ، زمانفاننيا رستى ههتا زانستى تيكتسى ، ص 90 .

¹⁸ ابراهيم خليل ، الاسلوبية و نظرية النص ، ص 89 .

¹⁹ عهبدولوهاب خالد موسا و ديار عهبدولكهريم سهعيد ، زمانفاننيا رستى ههتا زانستى تيكتسى ، ص 91 .

²⁰ كلاوس برينكر ، التحليل اللغوي لنص ، ص 24 - 25 .

²¹ احمد مداس ، لسانيات النص نحو منهج لتحليل الخطاب الشعري ، الطبعة الاولى ، جدار الكتاب العالمي للنشر و التوزيع ، عمان ، 2007 ، ص 56 .

²² كلاوس برينكر ، التحليل اللغوي لنص ، ص 25 .

²³ حسين خمري ، نظرية النص ، ص 269 .

²⁴ احمد مداس ، لسانيات النص ، ص 57 - 58 .

²⁵ حسين خمري ، نظرية النص ، ص 266 .

²⁶ ابراهيم خليل ، الاسلوبية و نظرية النص ، ص 89 .

²⁷ حسين خمري ، نظرية النص ، ص 267 .

²⁸ أوستن وارين و رينية ويلك ، نظرية الادب ، ت: محي الدين صبحي ، المجلس الاعلى لرعاية الفنون والادب و العلوم الاجتماعية ، دمشق ، 1972 ، ص 223 .

²⁹ فازل عمر ، زمانى سئيهم كانى يا ههروهه نووكرنى ، چاپخانا كوليزا شهريعى ، دهوك ، 2001 ، ص 43 - 44 .

³⁰ فهمى شوكرى عهبدولولا ، رهغهزى نووى شعرى كوردى لاي (قهدرى جان) ، چاپا نيكي ، دهزگاي سپيريز ، چاپخانا حاجى هاشم ، ههولير ، 2006 ، ص 18 .

³¹ محمد عبدالكريم ابراهيم ، چهمكى (زمانى شعرى) له ديدى رهخنه نهدهبييهوه ، گوفارى نوسهري نووى ، ژماره (52) ، ههولير ، ناب 2010 ، ص 7 .

³² ابراهيم خليل ، الاسلوبية و نظرية النص ، ص 90 .

³³ ابراهيم خليل ، في نظرية الأدب و علم النص ، ص 256 - 257 .

³⁴ سعد مصلوح ، في النص الادبي دراسة اسلوبية احصائية ، الطبعة الاولى ، عين للدراسات و البحوث الانسانية الاجتماعية ، القاهرة ، 1993 ، ص 51 - 52 .

³⁵ حسين خمري ، نظرية النص ، ص 267 .

- 36 ابراهيم خليل ، في نظرية الأدب و علم النص ، ص257 .
- 37 حسين خمري ، نظرية النص ، ص270 .
- 38 ابراهيم خليل ، في نظرية الأدب و علم النص ، ص259 .
- 39 حسين خمري ، نظرية النص ، ص273 .
- 40 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص274 .
- 41 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص275 .
- 42 جان كوهن ، بنية اللغة الشعرية ، ت . محمد الولي و محمد العمري ، الطبعة الاولى ، دار توبكالك للنشر ، الدار البيضاء ، 1986 ، ص194 .
- 43 د. احمد محمد ويسى ، الانزياح في التراث النقدي و البلاغي ، اتحاد كتاب العرب ، دمشق ، 2002 ، ص50 .
- 44 جان كوهن ، بنية اللغة الشعرية ، ص203 .
- 45 ابراهيم خليل ، الاسلوبية و نظرية النص ، ص96 .
- 46 حسين خمري ، نظرية النص ، ص276 .
- 47 ابراهيم خليل ، الاسلوبية و نظرية النص ، ص97 .
- 48 نايف ميكائيل طاهر ، ژ هونه‌رين ره‌وانبېژى يى د (مهم و زين) خانيدا ، گوفارا (فه‌ژين) ، ژمارا (6 - 7) ، دهوك سال 1997 ، ص14 - 15 .
- 49 ئه‌حمه‌دى خانى ، مهم و زين ، شروفه‌كرن . محمه‌د ئه‌مين يى ئوسمان ، مطبعه‌ الجاحظ ، بغداد ، 1990 ، ص199 .
- 50 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص200 .
- 51 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص198 .
- 52 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص245 .
- 53 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص64 .
- 54 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص364 .
- 55 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص260 .
- 56 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص200 .
- 57 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص257 .
- 58 ابراهيم خليل ، في نظرية الادب و علم النص ، ص256 .
- 59 مارف خه‌زنه‌دار ، ميژووى ئه‌ده‌بى كوردى ، به‌رگى دووهم ، ده‌زگای چاپ و بلاوكرده‌وى ناراس ، چاپخانه‌ى وه‌زاره‌تى په‌روه‌رده ، هه‌ولير ، 2002 ، ص339 - 340 .
- 60 ابراهيم خليل ، في نظرية الادب و علم النص ، ص257 .
- 61 حسين خمري ، نظرية النص ، ص270 .
- 62 ئه‌حمه‌دى خانى ، مهم و زين ، شروفه‌كرن : ئه‌مينى ئوسمان ، ص39 .
- 63 محمد سالم سعدالله ، مملكة النص التحليل السيميائي للنقد البلاغي الجرجاني نمذجا ، الطبعة الاولى ، عالم الكتب الحديث ، اربيد ، جدار الكتاب العالمي ، عمان ، 2007 ، ص24 - 25 .
- 64 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص25 .
- 65 د.عبدالله محمد الغدامي ، تشريح النص (مقاربة تشريحية لنصوص شعرية معاصرة) ، الطبعة الثانية ، المركز الثقافي العربي ، بيروت ، دارالبيضاء ، 2006 ، ص18 .
- 66 د.جميل حمداوي ، السيميوطيقا و العنونة ، مجلة عالم الفكر ، المجلد الخامس والعشرون ، العدد الثالث ، يناير/مارس ، 1997 ، ص79 .
- 67 ئه‌حمه‌دى خانى ، مهم و زين ، شروفه‌كرن : ئه‌مينى ئوسمان ، ص241 - 142 .
- 68 هه‌ر ئه‌و ژي‌ده‌ر ، ص146 - 245 .
- 69 ژي‌ده‌رى به‌رى ، ص146 - 245 .
- 70 محمد بكر محمد ، دژه دهق دواليزمى (رېپره‌و) له دهقى شي‌عريدا دهقى (ده‌ردى مه‌) ي (ئه‌حمه‌دى خانى) وه‌ك نموونه ، زانكو/گوفارى زانسته مرؤفايه‌تياه‌كانى زانكوى سه‌لاحه‌ددين ، ژ(34) ، هه‌ولير ، 2008 ، ص37 .

ملخص:

هذا البحث يعد محاولة لإظهار بعض العلاقات الدلالية والمستترة بين النص واللغة، وما إذا كانت لغة الكتابة تصبح عائقاً كي يكون بوسع النص إيصال رسالته و على نحو صحيح و بنفس مفهوم اللغة المحكية، ذلك أن الاشتغال باللغة و على اللغة و في اطار النص الأدبي يكون في مجال نظم الشعر ضرورة في غاية الأهمية. ولهذا فإن كل عمل إبداعي يعد حدثاً مهماً في حياة هذه اللغة ذلك أن كل ابداع شعري يعيد من جديد صياغة اللغة و في أشكال تعبيرية جديدة و يبدع تلفظات و سياقات جديدة لم تكن معروفة من قبل.

وفي هذا البحث الموسوم "بالنص و اللغة" جرت محالة و بعد تجسيد خلفية نظرية، إظهار بعض تحليلات لغوية على مستوى اللغة اليومية و علم اللغة العام و اللغة الأدبية.

Abstract:

Generally, this research is an attempt to identify some semantic and stable relations between Text and Language, weather the written language is an obstacle for the text in delivering the message as clear and understandable as the spoken language. Because using language and working on the language in literature framework, such as a poetry verse, is a necessity. Each creative art piece is considered as important event in this language's lifetime. Therefore, the creative poem reformulates the language in different ways, and creates new vocabularies and new contexts.

Entitled as "Text and Language", this research attempts to reform the background theories of Linguistic Analysis on daily language standards, linguistics, and literary language.